

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Natália Tkáčová

Ochrana oběti trestného činu

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestného práva

Dátum vypracovania práce (uzavretie rukopisu): 8.2.2017

Prehlasujem, že som predloženú diplomovú prácu vypracovala samostatne a že všetky použité zdroje boli riadne uvedené. Ďalej prehlasujem, že táto práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe _____

Natália Tkáčová

Pod'akovanie

Ďakujem vedúcemu mojej diplomovej práve pánovi prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc. za odborné vedenie, cenné rady a pripomienky, ktoré mi pri vypracovaní tejto diplomovej práce poskytol.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	6
1. Pramene právnej úpravy obete (poškodeného) trestného činu	9
1.1. Právna úprava obete na medzinárodnej úrovni	9
1.2. Právna úprava obete (poškodeného) v Českej republike	13
1.2.1 Vývoj právnej úpravy poškodeného v ČR	13
1.2.2 Pramene platnej právnej úpravy poškodeného v ČR	16
1.2.3 Vývoj právnej úpravy obete trestného činu v ČR.....	19
2. Zákon o obetiach trestných činov	22
2. Základné pojmy a zásady v zákone uvedené	22
2.2 Súlad zákona o obetiach trestných činov s úniovým právom	26
2.3 Novela trestného poriadku v súvislosti s prijatím zákona o obetiach trestných činov.....	28
2.4 Pripravovaná novela zákona o obetiach trestných činov	30
3. Pojem poškodený a obeť trestného činu	32
3.1. Pojem obete z kriminologického hľadiska	32
3.2. Pojem obete z právneho hľadiska	34
3.3. Pojem zvlášť zraniteľnej obete.....	36
3.4. Definícia pojmu poškodený	37
4. Práva obete trestného činu	40
4.1. Úprava práv obetí v zákone o obetiach trestných činov.....	40
4.1.1. Oddiel 1. Právo na poskytnutie odbornej pomoci (§ 4 – 6).....	40
4.1.2. Oddiel 2. Právo na informácie (§ 7 – 13).....	43

4.1.3.	Oddiel 3. Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom (§ 14) ..	45
4.1.4.	Oddiel 4. Právo na ochranu súkromia (§ 15 – 16)	46
4.1.5.	Oddiel 5. Právo na ochranu pred druhotnou ujmom (§ 17 – 22)	47
4.1.6.	Oddiel 6. Právo na peňažitú pomoc (§ 23 – 37)	49
4.2.	Úprava práv obetí ako poškodených v trestnom konaní podľa trestného poriadku (TrŘ)	50
4.2.1.	Postavenie poškodeného v prípravnom konaní.....	51
4.2.2.	Postavenie poškodeného v konaní pred súdom a v adhéznom konaní ..	54
5.	Restoratívna justícia	57
5.1.	Poškodený (obeť) v rámci restoratívnej justície.....	59
5.1.1.	Postavenie poškodeného v rozhodovaní o odklonoch v trestnom konaní..	60
5.2.	Postavenie Probačnej a mediačnej služby v rámci restoratívnej justície	64
5.2.1.	Mediácia	65
	Záver	69
	Zoznam použitej literatúry	73
	Resumé.....	78
	English Abstract.....	80
	Názov práce v anglickom jazyku	82
	Kľúčové slová	82
	Key words	82

Úvod

Problematika ochrany obete trestného činu sa postupom času dostáva stále viac do popredia záujmu nie len zákonodarcov ale taktiež do hľadáča širšieho okruhu verejnosti. Samotná tematika ochrany obetí sa začala rozvíjať až v druhej polovici minulého storočia, no dovtedy bola pozornosť sústredená predovšetkým na páchatel'a trestného činu a jeho potrestanie. Vo svetle medzinárodných trendov sa tak obeť postupne dočkali nie len stále väčšej pozornosti spoločnosti ako celku ale taktiež dochádzalo a stále dochádza k posilňovaniu práv týchto osôb aj na legislatívnej úrovni. Tak ako to v prípade globálnych problémov býva, k úprave práv obetí dochádzalo najprv na úrovni medzinárodnej, teda formou medzinárodných dokumentov. Postupom času však táto tematika prenikla aj do jednotlivých právnych úprav konkrétnych štátov. Takýto medzinárodný trend neobišiel ani Českú republiku, ktorá sa po vzore mnohých iných štátov rozhodla prijať komplexnú úpravu cielenú práve na ochranu práv obetí trestných činov. Zákon o obetiach trestných činov, ktorý nadobudol plnú účinnosť v roku 2013, si stanovil za cieľ snahu o zlepšení postavenia obeť trestného činu v trestnom konaní ale aj mimo neho a zároveň usiluje o zaistenie citlivého zachádzania voči obeť predovšetkým zo strany orgánov činných v trestnom konaní.

O obeť trestného činu a jej ochrane hovoríme v prípade ak došlo k spáchaniu trestného činu. Trestný čin je najzávažnejším protiprávnym jednaním, kedy jeho spáchaním dochádza k narušeniu najdôležitejších záujmov chránených spoločnosťou a spôsobuje tak ohrozenie základných hodnôt, ktoré sú spoločnosťou vnímané ako primárne a potrebné. Keďže sa človek stane obeťou až po spáchaní takéhoto závažného jednania, je nepochybne dôležité, aby obeť disponovala širokým katalógom práv, ktoré jej umožňujú hájiť svoje záujmy adekvátnym spôsobom. Nová právna úprava v oblasti ochrany obetí v podobe zákona o ochrane obetí trestných činov prináša nie len rozšírenie takýchto práv obetí ale rovnako prispieva k posilňovaniu postavenia týchto osôb v procese prerokovávaní trestných činov, teda v trestnom konaní. Pre osobu zasiahnutú trestným činom sa v trestnom konaní používa tradične pojem poškodený a v postavení tejto strany trestného konania sa obeť snaží docieľiť maximálnej satisfakcie za ujmu, ktorá jej predmetným trestným činom bola spôsobená.

Je preto mimoriadne dôležité, aby bolo na osobu obeť trestného činu náležite pamätané aj v rámci trestného konania a aby nebolo na obeť nazerané len ako na nositeľ dôkazu, no práve naopak, ako na osobu, ktorá predmetný trestný čin vníma najintenzívnejšie a napomôcť jej tak k dosiahnutiu satisfakcie nie len primeranou materiálnou náhradou, ale aj satisfakciou v podobe objasnenia predmetného trestného činu a potrestania jeho páchatel'a.

V dobe, kedy je kriminalita bohužiaľ neoddeliteľnou súčasťou spoločnosti bolo a stále je potrebné zmeniť pohľad nie je len na postavenie obeť trestného činu ale taktiež na celé trestné konanie, v ktorom dochádza k potrestaniu páchatel'a a k uplatňovaniu práv obeť, respektíve poškodených. Moderná trestná politika postupne do svojho centra záujmu vpúšťa novú alternatívu tradičnej trestnej justície v podobe restoratívnej justície. Restoratívna justícia, alebo justícia, ktorej hlavnou myšlienkou je náprava nežiaduceho stavu, pracuje s obeťou a páchatel'om trestného činu na rovnakej úrovni a ani jednu z týchto osôb nestavia do popredia. Práve týmto typom spravodlivosti je reprezentovaná myšlienka alternatívneho trestania páchatel'a, kde práve takto uložený alternatívny trest napomáha nie len k lepšej spätnej adaptabilite páchatel'a do spoločnosti, ale aj rýchlejšej a účinnejšej satisfakcii obeť trestného činu. Restoratívna justícia pomaly preniká aj do české právneho poriadku, a to v podobe rôznych foriem alternatívneho trestania ale taktiež vo forme mediácie, čo je nepochybne ústredný spôsob odstránenia konfliktu medzi páchatel'om a obeťou, teda proces zmierenia medzi týmito osobami, ktorý restoratívna justícia reprezentuje ako jednu zo svojich hlavných myšlienok.

Môžeme teda vidieť, že postavenie obeť trestného činu a jej ochrana sú aj v dnešnej dobe podrobené neúfňajúcim vývojom. Je však postavenie obeť v rámci súčasného právneho poriadku Českej republiky vyhovujúce? Akým historickým vývojom si táto problematika prešla? Reflektuje česká právna úprava v oblasti ochrany obeť dostatočne úpravu uvedenú v medzinárodných dokumentoch, predovšetkým úpravu odzrkadľujúcu komunitárne právo? A aký je vlastne rozdiel medzi obeťou trestného činu a poškodeným v trestnom konaní? Odpovede na tieto otázky sa pokúsim zodpovedať v tejto diplomovej práci, ktorej téma znie Ochrana obeť trestného činu.

Cieľom mojej práce je predovšetkým analýza postavenia obeť trestného činu na legislatívnej úrovni, respektíve postavenia poškodeného v trestnom konaní. V tejto

diplomovej práce sa budem snažiť rozobrať hlavne právnu úpravu ochrany obete trestného činu, teda zákon o ochrane obetí trestných činov, jeho pozitívny ale aj negatívny prínos a zameriam sa taktiež na to, či zákonodarca pri tvorbe zákona o obetiach trestných činov dostatočne implementoval európske predpisy v oblasti ochrany obetí trestných činov. Ďalej sa v tejto práci bude snažiť upriamiť na jednotlivé práva, ktoré zákon o obetiach trestných činov obetiam garantuje. Keďže obeť disponuje vlastným postavením v roli poškodeného v trestnom konaní, nechcem zabudnúť ani na analýzu práv obete trestného činu ako poškodeného v trestnom konaní a jej postavenie v tomto zložitom procese. S ohľadom na rozsah tejto práce sa v tomto smere zameriam len na, z môjho pohľadu, najdôležitejšie aspekty postavenia poškodeného v rámci trestného konania, a to skrz najdôležitejšie práva ktoré trestný poriadok obeti ako poškodenému ponúka.

Táto diplomová práca je radená do piatich hlavných kapitol, kde každá je následne delená na vlastné podkapitoly. Prvé kapitoly tejto práce sú zamerané na pramene právnej úpravy obete trestného činu, konkrétne na medzinárodnú úpravu a následne na úpravu v Českej republike, rozobranú z pohľadu histórie a z pohľadu súčasnej právnej úpravy. Tretia kapitola tejto práce je zameraná na rozbor pojmov obeť trestného činu a poškodený v trestnom konaní a ich vzájomnú komparáciu. Hlavné ťažisko celej práce je sústredené v štvrtej kapitole, ktorá pojednáva o právach obete v rámci zákona o obetiach trestných činov a následne v kontexte trestného poriadku. Posledná kapitola je venovaná restoratívnej justícii ako celku ale taktiež restoratívnej justícii v rámci českého právneho poriadku. V závere nakoniec zhrňujem poznatky nadobudnuté v tejto práci a zhodnotenú sú tu taktiež ciele, ktoré som si touto prácou vytýčila. Súčasťou je rovnako moje záverečné stanovisko k celej problematike ochrany obete trestného činu, a to práve s ohľadom na to, čo som pri písaní tejto diplomovej práce zistila a aké vedomosti som nadobudla.

1. Pramene právnej úpravy obete (poškodeného) trestného činu

Ochrana obete trestného činu a jej postavenie v rámci právneho poriadku Českej republiky je výsledkom dlhoročného vývoja, ktorý vyústil k prijatiu samostatného komplexného zákona, ktorý sa ochranou týchto osôb zaoberá. Postupom času a vývojom právnej úpravy obete trestného činu, si tento inštitút prešiel rôznymi zmenami, no všetky viedli k tomu, aby postavenie obete zlepšili a zvýšili jej práva na úroveň ochrany, aká jej prislúcha dnes. Avšak postupné zlepšovanie postavenia obete nepozorujeme len na vnútroštátnej úrovni, rovnako sa tomu dialo aj na úrovni medzinárodnej.

1.1. Právna úprava obete na medzinárodnej úrovni

Na úrovni medzinárodných organizácií majú v otázke postavenia obete a jej ochrany nezastupiteľné a hlavné postavenie aktivity medzinárodných organizácií akými sú Organizácia Spojených národov (OSN) a Rada Európy.

Činnosť OSN v tejto oblasti priniesla jeden z najvýznamnejších a najdôležitejších medzinárodných dokumentov zaoberajúcich sa ochranou obetí trestných činov. Valné zhromaždenie OSN formou uznesenia dňa 29.11.1985 v Miláne prijalo *Deklaráciu základných princípov spravodlivosti pre obete trestných činov a zneužitia moci*. Deklarácia OSN o obetiach, ako sa jej skrátene hovorí, síce nepredstavuje záväzný dokument, no stanovila však minimálne štandardy v oblasti ochrany obetí trestných činov, ktoré slúžia ako akýsi model pre vytváranie právnych úprav členských štátov v tejto oblasti. Deklarácia odporúča členským štátom prijať opatrenia, ktoré sledujú zlepšenie postavenia obete ako na medzinárodnej tak aj na regionálnej úrovni, a ktoré sa snažia o zlepšenie prístupu k trestnej justícii a spravodlivému zachádzaniu, primeranému odškodneniu, kompenzácii škody a uľahčeniu prístupu k službám poskytujúcim obetiam trestnej činnosti pomoc a podporu. Deklarácia taktiež v náčrte uvádza hlavné kroky, ktoré by mali členské štáty podniknúť, aby sa zabránilo viktimizácii, ktorá súvisí so zneužívaním moci a aby boli štáty schopné poskytnúť pomoc obetiam takéhoto zachádzania.

Podľa článku 1 Deklarácie OSN o obetiach, sa obeťou rozumie osoba, ktorej bola spôsobená škoda buď to individuálne alebo kolektívne, a ďalej sa obeťou rozumie osoba, ktorej bola spôsobená fyzická alebo psychická ujma, emocionálne utrpenie, majetková škoda alebo osoba, u ktorej došlo k značnej ujme na jej základných právach, a to buď konaním či opomenutím, pričom ide o jednanie, ktoré je v rozpore s vnútroštátnou legislatívou členských štátov, vrátane zákonov zakazujúcich zneužitie moci.

Deklarácia rozlišuje taktiež obeť zneužitia moci zo strany štátu alebo inštitúcií poverených štátom k výkonu určitej činnosti. V tejto oblasti Deklarácia odporúča prijatie takej právnej úpravy, ktorá zamedzuje zneužívaniu verejnej moci a zároveň umožňuje obetiam tohto jednanja primeranú náhradu škody zo strany štátu.

Tento dokument má nepochybný význam nie len v stanovení minimálnych štandardov pre budúce právne úpravy členských štátov, ale v súvislosti s Deklaráciou hovoríme o východiskovom dokumente v oblasti ochrany obetí trestnej činnosti, teda o akejsi Magne Charte v tejto sfére.¹

Na Deklaráciu OSN o obetiach bezprostredne nadväzuje rezolúcia vyzývajúca k vytvoreniu programov služieb pre obeť trestnej činnosti a k vytvoreniu Príručky o použití a aplikácii Deklarácie, ktorá bola prijatá Komisiou OSN v roku 1996, pričom v Českej republike vyšla táto Príručka pod záštitou Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu v roku 1997.

V otázkach ochrany obetí a jej postavenia hrá dôležitú rolu, ako medzinárodná organizácia, taktiež Rada Európy, ktorá sa pričínila o zlepšenie postavenia obetí trestných činov prijatím mnohých medzinárodných dokumentov. Najvyššiu aktivitu v sfére ochrany obetí vyvíjala Rada Európy v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, kedy jej snahy vyústili k prijatiu dokumentov zameraných predovšetkým na odškodňovanie obetí trestných činov a zlepšenie ich postavenia v rámci trestného procesu.

Jedným z týchto dokumentov je *Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov* prijatý v roku 1983. Dohovor upravuje pravidla pre odškodňovanie obetí trestných činov zo štátnych prostriedkov a zároveň stanovuje

¹ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 29 s.

² Taktiež, 32 s.

minimálne hranice a lehoty pre podanie žiadosti zo strany obete, aby mohlo nastať jej primerané odškodnenie. Na rozdiel od Deklarácie OSN o obetiach je Dohovor možné aplikovať na užší okruh osôb vymedzených pod pojmom obeť, a to konkrétne podľa článku 2 predmetného Dohovoru, na osoby, ktoré utrpeli ťažkú ujmu na zdraví následkom úmyselného trestného činu a ďalej na osoby, ktoré boli od priamej obete závislé. Dohovor taktiež určuje minimálny rozsah odškodnenia v podobe pokrytia výdajov na liečbu a hospitalizáciu obete, nákladov spojených s pohrebom, ušlého zárobku a rovnako tak ušlého výživného v prípade vyživovaných osôb. Česká republika tento dokument podpísala dňa 15.10.1999 s účinnosťou od 1.1.2001.³

Ďalším významným dokumentom v oblasti problematiky postavenia obete trestnej činnosti na úrovni Rady Európy je *Odporúčanie Rady Európy o postavení obete v rámci trestného práva a trestného procesu*, ktoré bolo prijaté Výborom ministrov v roku 1985. Odporúčanie sa zameriava, ako už plynie z jeho názvu, na postavenie obete v rámci trestného procesu a trestného práva ako celku. Formou odporúčaní v tomto dokumente uvedenými je na vlády členských štátov apelované, aby prijali opatrenia, ktoré dopomôžu k zvýšeniu dôveryhodnosti trestnej justície, a ďalej aby preskúmali svoju vnútroštátnu legislatívu a taktiež prax v oblasti postavenia obetí, a to s ohľadom na súlad s *Európskym dohovorom o odškodnení obetí násilných trestných činov*.⁴

Jedným z hlavných cieľov tohto dokumentu je odporučiť členským štátom prijatie takých opatrení, ktorými sa predíde vzniku sekundárnej viktimizácie obetí. Členské štáty by týmito opatreniami mali ďalej obetiam trestných činov poskytnúť dostatočné informácie o možnosti ich odškodnenia v rámci trestného konania a v neposlednej rade by mali štáty chrániť súkromie obetí a poskytnúť im adekvátnu a zvláštnu ochranu, ak si to okolnosti prípadu vyžadujú.

O zlepšenie postavenia obetí usiluje taktiež *Odporúčanie Rady Európy o pomoci obetiam trestných činov a prevencii viktimizácie* z roku 1987. Hneď v úvodnom prehlásení odporúčania je konštatované, že aj napriek opatreniam, ktoré členské štáty prijali do doby prijatia odporúčania, denne dochádza k nárastu počtu

³ Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov, ktorý stanovuje minimálne štandardy pre odškodňovanie obetí štátom (otvorený na podpis v Štrasburgu, 24.11.1983).

⁴ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 45 s.

osôb, ktoré sa stávajú obeťami majetkovej alebo násilnej trestnej činnosti. Odporúčanie preto vyzýva členské štáty k prijatiu takých krokov, ktoré obetiam násilných trestných činov poskytnú všestrannú pomoc a podporu, a zároveň zlepšia postavenie týchto osôb. Tejto podpory by malo byť dosiahnuté poskytovaním lekárskej, psychologickkej alebo materiálnej pomoci. Odporúčanie ďalej apeluje na štáty, aby s obeťami spolupracovali a v rámci tejto kooperácie vyvíjali na útočníkov také pôsobenie, ktoré prinesie obetiam adekvátne odškodnenie.

Česká republika je od roku 2004 členom Európskej únie, a preto pri vymenovávaní medzinárodných dokumentov nemožno zabúdať ani na európsku legislatívu, ktorá je pre Českú republiku záväzná. Európska únia si v problematike obetí trestných činov kladie za cieľ zaistiť týmto osobám predovšetkým spravodlivé a primerané odškodnenie, ale taktiež zaistiť ich práva v rámci trestného konania no aj mimo neho.

K harmonizácii právnych úprav členských štátov vo sfére ochrany a pomoci obetiam trestných činov v rámci trestného konania nepochybne prispelo prijatie *Rámcového rozhodnutia Rady Európskej únie o postavení obetí v trestnom konaní*, zo dňa 15.3.2001. Cieľom rámcového rozhodnutia bolo jednak harmonizovať právne úpravy členských štátov, a jednak upraviť problematiku obetí trestných činov komplexne a vytvoriť tak ucelený dokument, ktorý sa touto problematikou bude zaoberať. Prostredníctvom tohto dokumentu sa Európska únia snažila apelovať na členské štáty, aby sa vyvarovali prijímaniu roztrieštenej a nesúladnej úpravy v oblasti ochrany obetí, pričom členské štáty varovala, že takáto nekomplexná právna úprava môže obetiam spôsobovať len ďalšiu ujmu, a to v podobe sekundárnej viktimizácie.⁶

K zaisteniu spravodlivého a primeraného odškodnenia obetí trestnej činnosti dopomohlo prijatie *Smernice Rady o odškodnení obetí trestných činov* z dňa 29.4.2004. Smernica sa sústreďuje na problematikou odškodnenia obetí trestných činov v takzvaných cezhraničných prípadoch a riadi sa v zmysle zásady, že ak sa osoba trvalo žijúca alebo sa obvykle zdržujúca na území určitého členského štátu Európskej únie stane obeťou úmyselného násilného trestného činu na území iného členského štátu, je tento, s ohľadom na skutočnosť, že k trestnému činu došlo na jeho území, povinný poskytnúť obeti odškodnenie. Preto, aby bolo spravodlivého a primeraného

⁵ Taktiež, 46 s.

⁶ Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15.3.2001 o postavení obetí v trestnom konaní.

odškodnenia dosiahnuté, sú členské štáty podľa tejto smernice povinné prijať do svojich vnútroštátnych úprav taký mechanizmus, ktorý obetiam uľahčí prístup k odškodneniu v prípadoch, kedy bol trestný čin spáchaný v inom členskom štáte ako je štát, v ktorom má obeť trvalé bydlisko.⁷

Dňa 25.10.2012 bola prijatá *Smernica Európskeho parlamentu a Rady, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov*. Predmetná smernica zároveň nahradila rámcové rozhodnutie Rady z roku 2001 a uložila členským štátom do 16.11.2015 prijatie takej vnútroštátnej právnej úpravy, ktorá bude plne reflektovať súlad s úpravou v tejto smernici upravenej. Podrobne sa tejto smernici budem venovať v druhej kapitole tejto práce.

1.2. Právna úprava obete (poškodeného) v Českej republike

1.2.1 Vývoj právnej úpravy poškodeného v ČR

V dnešnej dobe je nepochybné, že medzi pojmom „poškodený“ a „obeť“ je potrebné rozlišovať a v súčasnej dobe oba tieto termíny nájdeme v samostatných zákonoch, ktoré s týmito definíciami pracujú. V minulosti tomu tak vždy nebolo, a ak by sme chceli pred rokom 1997 hľadať definíciu obete trestného činu na zákonnej úrovni, hľadali by sme márne. Pojem „obeť“ nemal v trestnom práve Českej republiky dlho legislatívne vyjadrenie a stál len na úrovni predmetu doktrinálneho záujmu kriminológie a náuky o obetiach trestných činov, viktimológie.⁸ Do právneho poriadku Českej republiky bol termín „obeť“ v právnom zmysle začlenený, ako som už naznačila vyššie, v roku 1997⁹, avšak s komplexnou úpravou obete trestného činu a jej pomoci sa stretávame až od roku 2013. Naproti tomu právna úprava poškodeného platila dávno pred tým, čo má vplyv aj na to, že celá táto podkapitola je venovaná práve samotnému pojmu poškodeného a jeho procesnému postaveniu z pohľadu histórie, a to naprieč právnymi úpravami na území Českej republiky, respektíve od vzniku prvej Československej republiky v roku 1918.

Úprava procesného postavenia poškodeného v trestnom konaní sa na našom

⁷ Smernica Rady 2004/80/ES z 29.4.2004 o odškodňovaní obetí trestných činov.

⁸ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kolektív. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 229 s.

⁹ Dňa 3.9.1997 začal platiť zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.

území postupom času vyvíjala, a tak ako je postavenie poškodeného upravené v Českej republike dnes, nemožno stotožňovať s úpravou predchádzajúcich trestných poriadkov, ktoré postupne platili na území Českej republiky, respektíve na území vtedajšieho Československa.

1.2.1.1. Trestný poriadok z roku 1873

Právne postavenie poškodeného v rámci trestného konania bolo v rokoch 1918 až 1950 na území bývalej Československej republiky upravené rakúskym trestným poriadkom z dňa 23.5.1873 Ríšskeho zákona č. 119 (ďalej tiež „trestný poriadok z roku 1873“), ktorý platil pre územie Čiech a Moravy. Pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi zase platil bývalý uhorský zákona čl. XXXIII/1896, o súdnom trestnom poriadku. Ako na území českých zemí, tak na území Slovenska (a tiež Podkarpatskej Rusi) dopĺňali úpravu trestného konania dva obsahovo totožné rakúske trestné poriadky z roku 1912, ktoré rozširovali úpravu v oblasti vojenskej justície¹⁰.

Z hľadiska osoby poškodeného rozlišoval trestný poriadok z roku 1873 medzi súkromným účastníkom a súkromným žalobcom. O súkromného účastníka sa jednalo v tom prípade, ak bol trestný čin alebo prečin stíhaný z moci úradnej, kdežto u súkromného žalobcu bolo trestné konanie zahájené na základe súkromnej žaloby, ktorú podával žalobca v prípade, že mu bolo ublížené na jeho právach.¹¹

Trestný poriadok z roku 1873 priznával osobe poškodenej trestným činom v celku široké práva, a to v prvom rade právo pripojiť sa so svojimi súkromnoprávnymi nárokmi do trestného konania, čím sa z poškodeného stal súkromný účastník trestného konania. Toto právo však neprislúchalo každej osobe poškodenej trestným činom, a teda z poškodeného sa následne mohol stať súkromný účastník trestného konania len po splnení určitých podmienok. Prvou podmienkou bolo, že poškodený uplatňoval voči obvinenému súkromnoprávny nárok, ďalej, že osoba poškodená trestným činom bola poškodená priamo, teda, že sa nejednalo o dediča poškodeného, a v neposlednej rade musela osoba poškodená svoj nárok uplatniť včas, konkrétne do začatia ústneho preličenia trestného konania ústnym alebo

¹⁰ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 61 s.

¹¹ Taktiež, 62 – 67 s.

písomným prehlásením voči súdu.¹² Ďalším, pomerne zaujímavým právom súkromného účastníka bolo právo zaujať miesto verejného zástupcu, ako podporný (subsidiárny) žalobca, a to v takom prípade, ak verejný zástupca trestné stíhanie odoprel alebo od trestného stíhania upustil. Súkromný účastník tak podľa trestného poriadku z roku 1873 mohol byť na jednej strane pomocníkom verejného žalobcu, a zároveň mohol tiež nastúpiť na miesto verejného žalobcu, ako žalobca subsidiárny.

Naproti tomu postavenie súkromného žalobcu bolo závislé na podaní súkromnej žaloby, pričom až tento krok mal za následok zahájenie trestného konania zo strany súdu. Bez tejto iniciatívy poškodeného, resp. súkromného žalobcu, nebolo možné trestné konanie zahájiť a bez súhlasu žalobcu, respektíve proti jeho vôli, v ňom ďalej pokračovať.¹³ Súkromným žalobcom sa stala osoba vtedy, keď jej bola spôsobená ujma na jej právach tzv. súkromnoprávnym deliktom.

1.2.1.2. Trestný poriadok z roku 1950

V ďalšej právnej úprave trestného práva procesného, teda v zákone č. 87/1950 Zb., o trestnom konaní súdnom (ďalej tiež „trestný poriadok z roku 1950“) došlo v ustanovení § 48 k zákonnej definícii poškodeného. Za poškodeného bol považovaný ten, kto utrpel škodu trestným činom, ktorý bol predmetom daného trestného konania. Za poškodeného bola považovaná len tá osoba, ktorá sa do trestného konania pripojila s návrhom na náhradu škody jej spôsobené trestným činom, ktorý bol predmetom daného trestného konania. Súd o nárokoch poškodeného rozhodol len v tom prípade, ak o to poškodený v trestnom konaní požiadal. Túto neaktivitu poškodeného nemohol súd zhojiť tým, žeby o jeho nároku rozhodol z moci úradnej a právo činiť za poškodeného úkony neprislúchalo ani prokurátorovi.¹⁴ Ak súd teda uznal obvineného vinným, rozhodol o nároku poškodeného len v tom prípade, ak o to poškodený sám požiadal (porov. ustanovenie § 164 odst. 1 trestného poriadku z roku 1950). Tak ako aj dnes, aj v trestnom poriadku z roku 1950 boli poškodenému priznané práva v podobe práva nahliadať do spisu, byť upovedomený o konaní hlavného pojednávania

¹² LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, 5 s.

¹³ GRŮVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, 19 s.

¹⁴ LÁTAL, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, 1994, 6 - 7 s.

a o konaní verejného zasadnutia o odvolaní, a taktiež právo záverečnej reči.¹⁵ Na rozdiel od trestného poriadku z roku 1873, trestný poriadok z roku 1950 neupravoval právo poškodeného podať subsidiárnu obžalobu. Toto právo v trestnom poriadku z roku 1950 náležalo výhradne prokurátorovi.

1.2.1.3. Trestný poriadok z roku 1956

Zákon č. 64/1956 Zb., o trestnom konaní súdnom (ďalej tiež „trestný poriadok z roku 1956“) sa od trestného poriadku z roku 1950 v otázke postavenia poškodeného veľmi nelíšil. V trestnom poriadku z roku 1956 sa definícia pojmu poškodeného nachádzala v ustanovení § 7, konkrétne v odstavci 10 predmetného zákona.¹⁶ Poškodený musel aj naďalej podať sám návrh na priznanie mu náhrady škody spôsobené mu trestným činom o ktorom sa to ktoré konkrétne trestné konanie viedlo, ale oplýval aj ďalšími právami, ako bolo napríklad právo podať návrh na zaistenie nároku na hnutelných veciach obvineného, právo byť zastúpený zmocnencom, právo nahliadať do spisu, právo na doručenie opisu rozsudku, právo byť upovedomený o konaní hlavného pojednávania, a tak ďalej.¹⁷

1.2.2 Pramene platnej právnej úpravy poškodeného v ČR

Procesné postavenie poškodeného je v súčasnej dobe upravené zákonom č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (ďalej tiež „TrŘ“), ktorý platil do 31.12.2005 aj na území Slovenskej republiky¹⁸. Z hľadiska systematiky nájdeme zákonnú definíciu poškodeného v TrŘ v časti prvej, v hlave druhej, siedmeho oddielu s názvom „poškozený“, konkrétne v ustanovení § 43 TrŘ.

Prijatie TrŘ prinieslo nie len rozšírenie samotného pojmu poškodeného, ale taktiež prehĺbenie jeho procesného postavenia v rámci trestného konania, napríklad aj

¹⁵ JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, 17-18 s.

¹⁶ Ustanovenie § 7 odst. 10 zákona č. 64/1956 Zb., stanovil, že: „*Poškozeným je ten, komu bola trestným činom spôsobená škoda, pokiaľ by nárok na jej náhradu bolo možno uplatňovať pred súdom v konaní vo veciach občianskoprávných, ak nie je v konaní spoluobvineným.*“

¹⁷ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 167 - 168 s.

¹⁸ Od 1.1.2006 trestné konanie na Slovensku upravuje zákon č. 301/2005 Zb., Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

tým, že poškodený bol výslovne označený za stranu trestného konania. V pôvodnom znení TrŘ v ustanovení § 43 odst. 1 TrŘ, bola za poškodeného považovaná osoba, ktorej bola spôsobená škoda na majetku, a rovnako tak ale aj osoba, ktorej bolo ublížené na zdraví, spôsobená morálna alebo iná škoda. TrŘ tak poňal definíciu poškodeného širšie, než tomu bolo v trestných poriadkoch z roku 1950 a z roku 1956.¹⁹

Poškodenému bol TrŘ priznaný veľký počet práv, ktoré boli zakotvené primárne v ustanovení § 43 odst. 1 pôvodného znenia TrŘ ale samozrejme aj v ďalších ustanoveniach tohto zákona. Šlo o právo navrhovať dôkazy alebo ich doplnenie, nahliadať do spisu, zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní a pred skončením trestného konania sa k veci vyjadriť.

V čom sa TrŘ do roku 1990 výrazne odchyľoval od svojho súčasného znenia, bolo, že prokurátorovi priznával právo navrhnúť (v ustanovení § 43 odst. 3 pôvodného znenia TrŘ), aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť škodu poškodenému. Iniciatíva smerovala od prokurátora a poškodený tak nemusel aktívne činiť úkony²⁰ smerujúce k priznaniu náhrady škody spôsobené mu trestným činom obvineného. Toto právo prokurátora však bolo z TrŘ vypustené novelou z roku 1990.

Od svojho prijatia prešiel TrŘ množstvom novelizácii, ktoré sa samozrejme bezprostredne dotkli aj úpravy poškodeného. Rada by som uviedla aspoň niektoré z nich, ktoré z hľadiska úpravy poškodeného považujem za najvýznamnejšie.

Novelou TrŘ prijatou zákonom č. 178/1990 Sb., došlo k zásadnej zmene v podobe prijatia nového inštitútu - opatrovníka poškodeného. Ďalšou novinkou, ktorú táto novela priniesla, bolo zavedenie inštitútu súhlasu poškodeného so zahájením trestného stíhania a pokračovania v ňom. Tak ako som už uviedla vyššie, táto novela so sebou priniesla aj zrušenie práva prokurátora k podaniu návrhu k náhrade škody za poškodeného.

Ďalšou významnou novelou nie len v úprave poškodeného ale v úprave trestného poriadku ako celku priniesla novela prijatá zákonom č. 265/2001 Sb. Táto novela je považovaná za najpodstatnejšiu a zároveň najrozsiahlejšiu novelu trestného poriadku od jeho prijatia v roku 1961. V otázke úpravy poškodeného došlo k zásadnej

¹⁹ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 188 s.

²⁰ Prokurátor mohol uplatniť nárok za poškodeného aj bez jeho súhlasu.

zmenе samotnej definície poškodeného, konkrétne k zúženiu pojmu osoby poškodeného.²¹ Novoupravená definícia poškodeného rozšírila ustanovenie § 43 TrŘ o druhý odstavec, ktorý stanovil, že za poškodeného sa nepovažuje, ten, kto sa cíti byť morálne alebo inak poškodený trestným činom, avšak ujma, ktorá vznikla nie je spôsobená zavinením páchatel'a alebo jej vznik nie je v príčinnej súvislosti s trestným činom. Ďalšou patrnou zmenou, ktorú táto novela v úprave poškodeného priniesla, bolo, že TrŘ upravil právo poškodeného vzdať sa procesných práv, ktoré mu TrŘ priznáva, a to výslovným prehlásením učeným voči príslušnému orgánu činného v trestnom konaní (porov. ustanovenie § 43 odst. 4 TrŘ vtedajšieho znenia).

K zmene znenia TrŘ v oblasti úpravy poškodeného nepochybne, okrem vyššie uvedených noviel, prispel aj nález Ústavného súdu zo dňa 31.1.2001, sp.zn. Pl. ÚS 6/2000 publikovaný pod č. 77/2001 Sb.²² Ústavný súd týmto rozhodnutím zrušil ustanovenie § 44 odst. 2 vtedy účinného znenia TrŘ, ktoré stanovovalo, že o trestných činoch, ktoré náležia do príslušnosti krajského súdu, rozhodne o účasti poškodeného súd podľa povahy prerokovávanej veci. Ústavný súd predmetné ustanovenie zrušil s odkazom na rozpor s právami zakotvenými v Listine základných práv a slobôd, konkrétne pre rozpor s článkom 36 odst. 1 Listiny, ktorý zakotvuje právo na spravodlivý proces, s článkom 37 odst. 3 Listiny upravujúci princíp rovnosti účastníkov a v neposlednom rade taktiež rozpor s článkom 38 odst. 2 Listiny, ktorý zaručuje každému, aby bola jeho vec prerokovaná v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Jedným z dôvodov prečo Ústavný súd nazeral na vtedajšiu úpravu, konkrétne na predmetné ustanovenie, kriticky, bolo že rozhodnutie krajského súdu podľa napadnutého ustanovenia bolo nepreskúmateľne, keďže proti uzneseniu krajského súdu, ktorým o neúčasti poškodeného v trestnom konaní rozhodol, nebolo možné podať riadny ani mimoriadny opravný prostriedok. Ako ďalší problém tohoto ustanovenia videl Ústavný súd vo vágnej dikcii zákona, presnejšie v slovnom spojení „podľa povahy prerokovávanej veci“. Aj keď zmysel tohoto slovného spojenia časom upravila judikatúra²³, Ústavný súd mal za to, že pri

²¹ JELÍNEK, J. Poškozený po novele trestního řádu 2001. *Bulletin advokacie*. 2001, č. 11-12, 62 s.

²² Dostupné na WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-77-06> (naposledy navštívené 31.1.2017).

²³ Krajský súd tak mohol rozhodnúť z dôležitého dôvodu, napríklad z dôvodu urýchlenia prerokovania a rozhodnutia vo veci. porov. LÁTAL, J. Účast' poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do

takomto znení zákona je krajskému súdu v podstate udelená možnosť rozhodnúť o nepripustení poškodeného do trestného konania bez bližšie špecifikovaných kritérií a takéto ustanovenie vyvoláva pochybnosti o predvídateľnosti zákona, teda pochybnosti, či je predmetné ustanovenie v súlade s článkom 1 Ústavy. Na záver Ústavný súd konštatoval, že nemôže prehliadnúť ani to, že problematikou ustanovenia § 44 odst. 2 TrŘ si bola v tej dobe vedomá aj Vláda, ktorá na tento nedostatok reagovala vládnym návrhom zákona²⁴, a preto rozhodol Ústavný súd o zrušení daného ustanovenia TrŘ pre rozpor s ústavným poriadkom sledujúc aj legislatívny trend v tejto oblasti.

Než bol prijatý zákon o obetiach trestných činov (viz nižšie), ktorý bezpochyby TrŘ zmenil zásadným spôsobom, a ktorému sa budem podrobne venovať v druhej kapitole tejto práce, bol TrŘ z pohľadu poškodeného trestným činom významne novelizovaný novelou zákona č. 181/2011 Sb. Základným zmyslom tejto novely bolo rozšírenie práv osôb poškodených trestným činom, a to tak, že poškodeným priznala právo požadovať po obvinenom nie len náhradu majetkovej ujmy, ale rovnako aj náhradu morálne a inej majetkovej ujmy a navrátenie bezdôvodného obohatenia.

1.2.3 Vývoj právnej úpravy obete trestného činu v ČR

Platnú právnu úpravu obete trestného činu v Českej republike dnes nájdeme v zákone č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (ďalej tiež „zákon o obetiach trestných činov“), ktorý nadobudol plnú účinnosť 1.8.2013. Do prijatia vyššie uvedeného zákona, však bola úprava obete trestného činu a jej poskytované práva, roztrieštená do niekoľkých zákonov.

Jedným z týchto zákonov bol aj zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů (ďalej tiež zákon č. 209/1997 Sb.), ktorý sa zaoberal, ako už plyní zo samotného názvu zákona, peňažitou pomocou obetiam zo strany štátu. Zákon nadobudol účinnosti 1.1.1998, pričom šlo o vôbec prvú právnu úpravu pomoci obetiam v Českej republike a taktiež

příslušnosti krajského soudu jednajícího v prvním stupni (§17 tr. ř). *Právní praxe*. 1994, ročník 42, č. 6, 330 s.

²⁴ Novelizované znenie ustanovenia § 44 odst. 2 TrŘ bolo prijaté tzv. Veľkou novelou TrŘ v roku 2001, pričom toto ustanovenie upravovalo špecifický postup súdu a uplatňovania práv poškodených osôb v prípadoch, kedy bol počet poškodených mimoriadne vysoký, aby tak nedošlo k ohrozeniu priebehu trestného konania.

ako prvý zaviedol do českého právneho poriadku pojem obeť trestnej činnosti.²⁵ Podľa zákona č. 209/1997 Sb. sa pojmom obeť rozumela fyzická osoba, ktorej v dôsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za obeť sa považovala aj osoba pozostalá po obeti, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, a to ak bola rodičom, manželom alebo dieťaťom alebo osoby a súčasne v dobe jej smrti s ňou žila v domácnosti, alebo osoba, ktorej nebohy poskytoval alebo bol povinný poskytovať výživu.

Podstatou zákona č. 209/1997 Sb. bola úprava podmienok, na základe ktorých štát poskytoval finančnú pomoc na čiastočné odškodnenie tým osobám, ktorým bola v dôsledku trestnej činnosti spôsobená vážnejšia ujma na zdraví, a ktoré nemali objektívne možnosť domôcť sa náhrady škody po páchatelovi v dohľadnej dobe.²⁶ Už v čase prijatia tento zákon plne reflektoval úpravu zhodnú s kogentnými ustanoveniami *Európskeho dohovoru o odškodňovaní obetí násilných trestných činov*²⁷, a to aj napriek tomu, že Česká republika v dobe prijatia predmetného zákona ešte stranou tohto dohovoru nebola. Aj keď peňažitá pomoc obetiam bola v danom zákone upravená pomerne dobre, čomu nasvedčuje aj fakt, že táto úprava bola prevzatá novým zákonom o obetiach,²⁸ štandard práv obetí trestných činov bolo potrebné posunúť na vyššiu úroveň, na čo poukazovala jednak roztrieštená právna úprava a jednak aj celosvetový trend v posilňovaní práv obetí trestných činov, čo vyústilo do prijatia novej ucelenej právnej úpravy v oblasti ochrany obetí.

V závere môžeme zhrnúť, že na reguláciu práv obetí myslela spoločnosť na medzinárodnej úrovni už v druhej polovici minulého storočia čo významne a v pozitívnom zmysle ovplyvnilo aj vývoj právnych úprav v Českej republike. Síce sa obeť trestných činov „dočkali“ samostatného zákona až v roku 2013, osoby poškodené trestným činom mali vlastné procesné postavenie upravené na zákonnej úrovni už ďaleko pred tým, no aj to sa vplyvom času menilo a novelizovalo, pričom dnešná právna úprava osôb poškodených trestným činom je ďaleko pokročilejšia než

²⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 2. vydání, Praha: Leges, 2011, 257 s.

²⁶ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, Sněmovní tisk č. 143/1, Úvod do obecné části, dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t014300a.htm> (naposledy navštívené 31.1.2017).

²⁷ Predmetný dohovor (úmluva) nadobudol v Českej republike účinnosti dňa 1.1.2001.

²⁸ Nutno podotknúť, že úprava bolo prevzatá s určitými zmenami viz JELÍNEK, J., GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 29-30 s.

tomu bolo v minulosti. Súvislá rada zmien, ktoré prispeli a prispievajú k zdokonaleniu postavenia poškodeného v trestnom poriadku ukazujú, že Česká republika sa ubera smerom, ktorého cieľom má byť rozširovanie práv poškodených na takú úroveň, aby im bola zabezpečená čo najväčšia možná miera náhrady ujmy, ktorá im bola trestným činom spôsobená.

V prípade vývoja právnej úpravy obetí trestných činov došlo v posledných rokoch k najzásadnejšiemu pokroku, a to prijatím samostatného zákona zaoberajúceho sa ochranou a právami týchto osôb, čo obetiam prinieslo nie len väčšiu mieru právnej istoty ale taktiež širšie možnosti, ako sa domôcť svojich práv.

2. Zákon o obetiach trestných činov

Právna úprava do doby prijatia zákona o obetiach upravovala práva obeť naprieč rôznymi zákonmi. Procesné práva obetí ako poškodených v trestnom konaní boli aj sú upravené v trestnom poriadku (TrŘ), avšak ucelená právna úprava obeť ako subjektu zvláštnej starostlivosti zo strany štátu chýbala. Odhliadnuc od faktu, že úprava práv obeť síce bola zakotvená vo viacerých zákonoch, a teda nemôžeme hovoriť, žeby zákon o obetiach priniesol úplne nové a doposiaľ neupravené legislatívne vymedzenie práv obetí trestných činov, týmto právam však bolo nutné poskytnúť vyšší štandard. Do účinnosti zákona o obetiach neexistovali právne normy, ktoré by upravovali niektoré dôležité otázky ako napríklad akým spôsobom sa orgány činné v trestnom konaní majú k obeť správať, či problematika poskytovania informácií obeť.²⁹ Hlavným cieľom prijatia zákona bolo sprehľadniť úpravu práv obetí ale taktiež rozšíriť práva obeť a zároveň docieľiť rozšírenia pomoci týmto osobám.³⁰ Zákonom o obetiach trestných činov došlo k zjednoteniu úpravy práv obeť z hľadiska jej postavenia ako subjektu zvláštnej starostlivosti zo strany štátu. Obeť sa tak vedľa jej procesného postavenia vo forme poškodeného v trestnom konaní, stala rovnako subjektom spomínanej zvláštnej starostlivosti. Zákon o obetiach taktiež priniesol novelizovanú úpravu poskytovania peňažitej pomoci obeť zo strany štátu, pričom toto právo rozšíril a zároveň zvýšil peňažité čiastky takejto pomoci³¹. Zákon ďalej stanovil právny základ pre spoluprácu medzi štátom a organizáciami, ktoré pomoc obeť poskytujú.

2. Základné pojmy a zásady v zákone uvedené

Medzi zásadné zmeny, ktoré zákon o obetiach priniesol, patrí nepochybne nová definícia pojmu obeť. Za obeť je podľa zákona o obetiach trestných činov považovaná fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví,

²⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 14 s.

³⁰ Taktiež.

³¹ JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 11/2015, 19 s.

spôsobená majetková alebo nemajetková ujma, alebo na ktorej úkor sa páchatel' trestným činom obohatil.³² V tejto časti definície je pojem obeť charakterizovaná obdobne ako poškodený podľa TrŘ.³³ Zákon však ďalej definíciu obeť dopĺňa a dodáva, že za obeť taktiež považuje (to však len v prípade, že bola obeť trestným činom spôsobená smrť) príbuzných obeť v priamom rade, súrodenca, osvojenca, osvojiteľa, manžela, registrovaného partnera alebo druha, ak je osobou blízkou. Ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich.³⁴ Ďalej zákon, okrem obecnej charakteristiky obeť, vymedzuje pojem zvlášť zraniteľnej obeť. K podrobnejšiemu rozboru definície obeť a zvlášť zraniteľnej obeť sa budem venovať v tretej kapitole tejto práce.

Popri vymedzení hore uvedených pojmov, zákon o obetiach nezabudol pri charakteristike ani na pojmy ako sú: trestný čin³⁵, druhotná ujma³⁶, alebo čo sa rozumie akreditovaným subjektom³⁷ v zmysle tohto zákona.

Trestným činom sa pre účely zákona o obetiach trestných činov rozumie tiež čin inak trestný. Odpoveď na otázku, prečo zákonodarca pre účely zákona o obetiach podradil pod trestný čin aj čin inak trestný, nájdeme v dôvodovej správe k tomuto zákonu. Podľa dôvodovej správy, práva obeť náležia aj osobám, ktoré sa stali obeťami činu, ktorý síce naplňuje znaky skutkovej podstaty trestného činu, ale z dôvodu nedostatku veku či z dôvodu nepríčetnosti páchatel'a o trestný čin nejde.³⁸ Podľa J. Jelínka, opodstatnenie takejto úpravy spočíva v tom, že čin spáchaný osobou mladšou ako 15 rokov alebo osobou nepríčetnou, ktorý inak vykazuje znaky trestného činu, spôsobuje obeť v zásade rovnakú ujmu, ako keby šlo o trestný čin.³⁹

Druhotnú ujmu zákon o obetiach trestných činov definuje ako ujmu, ktorá nebola obeť spôsobená trestným činom, ale vznikla v dôsledku prístupu Polície Českej republiky, orgánov činných v trestnom konaní a ďalších orgánov verejnej moci,

³² porov. ustanovenie § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

³³ porov. ustanovenie § 43 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

³⁴ porov. ustanovenie § 2 odst. 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

³⁵ porov. ustanovenie § 2 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

³⁶ porov. ustanovenie § 2 odst. 5 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

³⁷ porov. ustanovenie § 2 odst. 6 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

³⁸ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů a změně některých zákonů, Sněmovní tisk č. 617/0, 49-50 s., dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0> (naposledy navštívené 31.1.2017), ďalej v tejto práci citované len ako „dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov“.

³⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 27 s.

poskytovateľov zdravotných služieb, subjektov zapísaných do registra poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov, znalcov, tlmočníkov, obhajcov a oznamovacích prostriedkov vo vzťahu k nej. Dôvodová správa k zákonu o obetiach druhotnú ujmu stotožňuje s pojmom sekundárna viktimizácia. V dôvodovej správe sa ďalej uvádza, že procesom viktimizácie sa rozumie proces, v ktorého rámci sa z potenciálnej obeť stáva obeť reálna, pričom primárna ujma u obeť nastáva bezprostredne po spáchaní trestného činu a keďže sa trestný čin už stal, zákon nemôže tejto ujme predchádzať. Ďalšia ujma môže obeť vzniknúť po dokonaní alebo dokončení trestného činu, a to ako jeho negatívny dôsledok, napríklad reakciou okolia na spáchaný trestný čin alebo nevhodným správaním orgánov činných v trestnom konaní pri preverovaní, či vyšetrowaní konkrétneho činu. Z tohto dôvodu si zákon kladie za svoj cieľ predchádzať vzniku druhotnej ujmy zo strany polície a orgánov činných v trestnom konaní. Zákon však nedokáže zabrániť vzniku druhotnej ujmy u iných činiteľoch, a preto je definícia druhotnej ujmy zúžená na vyššie vymedzený okruh subjektov.⁴⁰

V obecných ustanoveniach zákona o obetiach trestných činov, konkrétne v ustanovení § 3, zákonodarca vymedzil základné zásady, ktorými sa zákon o obetiach riadi. Základné zásady majú význam hlavne z hľadiska interpretačného a aplikačného, čím nám napomáhajú pochopiť účel a zmysel daného zákona. Je preto dôležité, že zákon o obetiach základné zásady výslovne zakotvuje, a to aj s prihliadnutím k faktu, že tento zákon svoj účel explicitne nevymedzuje.

Základné zásady zákona o obetiach trestných činov sú koncipované do piatich odsekov, kde sú postupne vymedzené zásady ako, zásada prezumpcie postavenia obeť, zásada zákazu zneužitia postavenia obeť, zásada nezávislosti postavenia obeť na trestnom konaní⁴¹, zásada zvláštneho prístupu k obeť⁴², ďalej taktiež zásada zákazu diskriminácie obeť⁴³ a v neposlednom rade zásada spolupráce⁴⁴.

Obdobne ako existuje prezumpcia nevinu osôb, proti ktorým sa vedie trestné konanie, hovoríme taktiež o prezumpcii postavenia obeť, a to z dôvodu, že na začiatku trestného konania často krát nie je možné so stopercentnou istotou určiť, či daná osoba je skutočne obeťou nejakého trestného činu, respektíve či vôbec došlo k spáchaniu

⁴⁰ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 51s.

⁴¹ porov. ustanovenie § 3 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

⁴² porov. ustanovenie § 3 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

⁴³ porov. ustanovenie § 3 odst. 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

⁴⁴ porov. ustanovenie § 3 odst. 5 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

trestného činu alebo či sa ho dopustila osoba, ktorá je z neho obvinená. Preto, ako je uvedené v dôvodovej správe k zákonu o obetiach, status obeť nie je možné viazať na výsledok trestného konania a z tohto dôvodu je nutné na osobu, ktorá sa cíti byť obeťou, nahliadať, ako na obeť, a to až do okamžiku kedy je preukázaný prípadný opak.⁴⁵

Zásada zvláštneho prístupu k obetiam, ktorá je konkretizovaná zásadou práva obeť na informácie⁴⁶, a ktorá je ďalej podrobne upravená v ustanoveniach § 7 až §13 zákona o obetiach, je reprezentovaná myšlienkou, že polícia a orgány činné v trestnom konaní, či subjekty zapísané v registroch subjektov poskytujúcich odbornú pomoc, ako aj ďalšie subjekty, ktoré sú v zákone o obetiach vymenované, by mali prechovávať pri jednaní s obeťou voči jej osobnosti patričný rešpekt ale predovšetkým dbať na dôstojnosť obeť. Ako uvádza dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, vymenované subjekty musia pri postupe voči obetiam trestných činov zvoliť individuálny a diferencovaný prístup, ktorý sa prejaví napríklad pri informovaní o právach obeť či pri použití niektorých ustanovení trestného poriadku a podobne.

Navzdory individuálneho a diferencovaného prístupu musia polícia a orgány činné v trestnom konaní pristupovať k obetiam tak, aby nedošlo k diskriminácii pre ich odlišné pohlavie, rasu, národnosť, sexuálnu orientáciu, vek, náboženské vyznanie a iné. Rozsah práv poskytovaný obetiam by nemal byť zúžený ani z dôvodu iného štátneho občianstva. V tomto prípade však zákon môže stanoviť inak.⁴⁷ Zásada zákazu diskriminácie vychádza z antidiskriminačného zákona⁴⁸ a vymenované dôvody, pre ktoré nemôže byť obeť diskriminovaná sú v zákone o obetiach stanovené taxatívne. Ako problematické sa v tomto smere javí, že v praxi môže a neraz tiež dochádza k diskriminovaní obeť aj pre iné dôvody, ktorými sú napríklad sociálny pôvod či majetkové pomery obeť, a ktoré nie sú vo vymenovaných dôvodoch predmetného ustanovenia uvedené.⁴⁹ K takýmto prípadom sa bohužiaľ prihliadať nebude, keďže ako

⁴⁵ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 15 s.

⁴⁶ porov. ustanovenie § 3 odst. 4 zákona č. 45/2013 Sb., o obetech trestných činů

⁴⁷ Ako uvádza dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, zákon uplatňuje výnimku v prípade rovných práv u osôb s odlišným štátnym občianstvom, a to v situáciách poskytovania peňažitej pomoci zo strany štátu týmto osobám, porov. Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 15 – 16 s.

⁴⁸ porov. ustanovenie § 2 odst. 3 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

⁴⁹ JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obetech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 11/2015, 21 s.

som uviedla vyššie, vymenovaný zoznam dôvodov zákazu diskriminácie nie je deklaratórny, čo by mohlo tento nedostatok odstrániť prípadným výkladom daného ustanovenia, ale taxatívny. Zmenu znenia tohto ustanovenia žiaľ neprináša ani pripravovaná novela zákona o obetiach trestných činov (viz. nižšie).

Zásada spolupráce polície a orgánov činných v trestnom konaní so subjektmi poskytujúcimi obetiam pomoc napomáha zefektívniť uplatňovanie práv obetí trestných činov a pomoc im poskytovanú. Táto zásada je ďalej konkretizovaná v hlave III zákona o obetiach trestných činov.

2.2 Súlad zákona o obetiach trestných činov s úniovým právom

Zákon o obetiach vychádza do značnej miery z úniového práva na čo sám odkazuje hneď v prvom ustanovení, kde stanovuje, že zapracováva príslušné predpisy Európskej únie, pričom v poznámke pod čiarou odkazuje na konkrétne predpisy úniového práva, a to na Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (ďalej tiež „Rámcové rozhodnutie z dňa 15.3.2001“) o postavení obete v trestnom konaní a Smernicu Rady 2004/80/ES o odškodňovaní obetí trestných činov. Zákon o obetiach však neodkazuje na aktuálnu európsku úpravu, teda na Smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z dňa 25.10.2012 (ďalej tiež „Smernica z dňa 25.10.2012“), ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV. Aj keď dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov poukazuje na to, že prijatím zákona o obetiach bude právna úprava v súlade s poslednou menovanou smernicou, nie je však žiadnym tajomstvom to, že na niektorých miestach zákon zmieňovanú smernicu dostatočne nereflektuje⁵⁰. K tejto situácii prispel aj fakt, že konečné znenie Smernice bolo prijaté až 25.10.2012, kdežto návrh zákona o obetiach trestných činov bol Poslaneckej snemovni Vládou predložený už 27.2.2012.

Azda najväčším problémom z hľadiska rozporu zákona o obetiach s úniovým právom je úprava práv obete na informácie obsiahnutá v ustanoveniach § 7 až § 13 zákona o obetiach trestných činov. Podľa ustanovenia § 8 odst. 1 majú Polícia Českej

⁵⁰ JELÍNEK, J. a kolektív. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 24 s.

republiky a policajné orgány povinnosť poskytnúť obeti veľké množstvo informácií aj bez jej žiadosti, a to hneď od prvého kontaktu s ňou. Podľa Smernice z dňa 25.10.2012, ktorou sa nahradilo Rámcové rozhodnutie z dňa 15.3.2001, bola táto povinnosť policajných orgánov voči obetiam zachovaná, avšak preformulovaná tak, že predmetné informácie sú obetiam poskytnuté bez zbytočného odkladu od prvého kontaktu s týmito orgánmi.⁵¹ Na základe takéhoto znenia nemajú policajné orgány až tak zviazané ruky a informácie poprípade poučenie môžu obeti poskytnúť síce bez zbytočného odkladu, avšak nie nutne ihneď pri prvom kontakte s ňou a teda až napríklad niekoľko dní po spáchaní trestného činu, kedy z obete opadne prvotný šok a rozrušenie, a je tak schopná lepšie poskytované informácie a poučenia pochopiť a zoznámiť sa s nimi. Takúto zmenu formulácie bohužiaľ zákon o obetiach trestných činov nezohľadnil. Policajné orgány sú teda povinné poskytnúť obeti kvantá informácií zväčša tesne po útoku, čo v mnohých prípadoch stráca akýkoľvek význam s ohľadom na psychické rozpoloženie obete v danom okamžiku. Môže tak nastať situácia, že obeť v konečnom dôsledku vôbec nepochopí a nevstrebe informácie, ktoré jej boli príslušnými orgánmi poskytnuté.

Aj napriek množstvu informácií vymenovaných v príslušných ustanoveniach zákona o obetiach trestných činov, ktoré sú policajné orgány povinné obetiam poskytnúť, zákon niektoré informácie z hľadiska súladu so Smernicou z dňa 25.10.2012 neupravuje. Ide napríklad o informácie o najbližšie dostupných pobytových službách či poskytovateľoch zdravotných služieb či ustanovenie v ktorom, by bolo stanovené, že obetiam bude vydané písomné potvrdenie o formálnom trestnom oznámení ňou účinenom u príslušného orgánu⁵². Vo vzťahu k Smernici z dňa 25.10.2012 zákon taktiež nedostatočne odzrkadľuje právo na informácie pre obeť o trestnom konaní zahájenom v dôsledku trestného činu, ktorý bol na obeť spáchaný, v rátane popisu skutku a jeho právnej kvalifikácie z ktorého je osoba proti ktorej sa trestné konanie vedie obvinená⁵³. S ohľadom na Smernicu z dňa 25.10.2012 sa nedostatočná javí aj úprava poskytnutia informácií pre obeť ohľadne prijatých opatreniach slúžiacich na ich ochranu v prípade, že osoba zadržaná, stíhaná alebo

⁵¹porov. čl. 4 odst. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25.10.2012

⁵²porov. čl. 4 odst. 1 písm a) a čl. 5 odst. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25.10.2012

⁵³porov. čl. 6 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25.10.2012

odsúdená pre trestný čin, ktorý sa obeti týka, bola prepustená alebo unikla z výkonu trestu či z väzby.⁵⁴

Je teda nepochybné, že zákon o obetiach pre obeť trestných činov priniesol množstvo pozitív, avšak úprava s ohľadom na súlad s úniovým právom je na viacerých miestach nedostatočná, čo vedie jednak k problému s prijatím záväzku včasne transponovať Smernicu z dňa 25.10.2012 do vnútroštátnej úpravy a jednak k problému s aplikáciou zákona v praxi, napríklad v uvedenej povinnosti policajných orgánov informovať obeť o jej právach hneď pri prvom kontakte s ňou.

2.3 Novela trestného poriadku v súvislosti s prijatím zákona o obetiach trestných činov

Zákon o obetiach čiastočne novelizoval mnoho zákonov, a to od občianskeho súdneho poriadku⁵⁵, cez exekučný poriadok⁵⁶, insolvenčný zákon⁵⁷, zákon o súdnictve vo veciach mládeže⁵⁸ či zákon o sociálnych službách⁵⁹. Právny predpis, ktorý však zákon o obetiach zmenil podstatným spôsobom je nepochybne trestný poriadok.

Pomerne rozsiahla novela TrŘ, ktorá na zákon o obetiach bezprostredne nadväzuje, upravuje predovšetkým podrobne práva obeť v trestnom konaní, ako procesnej strany, teda v pozícii poškodeného. Novela TrŘ priniesla nové práva pre poškodeného ako je právo požadovať, aby kontaktné údaje poškodeného neboli uverejnené v trestnom spise, a aby boli vedené oddelene a prístupné len orgánom činným v trestnom konaní (porov. ustanovenie § 55 odst. 1 písm. c) TrŘ). Ďalej sa zaviedlo právo poškodeného na zoznámenie so spisom po skončení vyšetrovania (porov. ustanovenie § 166 odst. 1 TrŘ). Doposiaľ toto právo poškodeného nahliadať do spisu bolo možné len z jeho vlastnej iniciatívy, kdežto novelou, ktorú priniesol zákon o obetiach, musí byť poškodený výslovne upozornený na to, že vyšetrovanie bolo ukončené a na možnosť preštudovania trestného spisu v konkrétnom termíne.

⁵⁴ Taktiež.

⁵⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

⁵⁶ Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů.

⁵⁷ Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon).

⁵⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

⁵⁹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Novela taktiež zaviedla pre poškodeného právo požadovať po odsúdenom páchatel'ovi náhradu výdajov, ktoré mu vznikli v súvislosti s uplatňovaním jeho práv v trestnom konaní (porov. ustanovenie § 154 odst. 2 TrŘ). Toto právo doposiaľ náležalo len tomu poškodenému, ktorému súd v odsudzujúcom rozsudku priznal proti obžalovanému právo na náhradu škody. Novela rovnako zaviedla rozšírenie obmedzenia týkajúceho sa výsluchu detí. Do tejto zmeny platili špeciálne pravidlá pre výsluch detí len pre osoby mladšie pätnástich rokov, čo neodpovedalo medzinárodným záväzkom Českej republiky, keďže medzinárodné zmluvy a dokumenty za dieťa považujú osobu mladšiu osemnástich rokov⁶⁰. Novela teda priniesla, že zvláštne pravidlá vypočúvania predovšetkým s ohľadom na spôsob a šetrnosť vedenia výsluchu, a taktiež pravidlo, že dieťa nemá byť vypočúvané opakovane sa tak budú vzťahovať na osoby mladšie osemnástich rokov veku.

Okrem zmeny úpravy práv a postavenia obeť ako poškodeného v trestnom konaní, priniesol zákon o obetiach do trestného poriadku úplne nový inštitút predbežných opatrení. Do doby prijatia tejto novely TrŘ sme sa s predbežnými opatreniami stretávali v občianskom práve, avšak trestný poriadok nič podobné neupravoval. Zmyslom predbežných opatrení v trestnom konaní, ako uvádza dôvodová správa k zákonu o obetiach, je ochrana poškodeného, osôb jemu blízkych, zamedzeniu obvinenému v páchaní trestnej činnosti a zaistiť účinné vykonanie trestného konania.⁶¹ Predbežné opatrenia teda slúžia ako jeden z prostriedkov, ktoré nahrádzujú väzbu obvineného. Predbežné opatrenia naplňujú funkciu zhodnú s opatreniami v občiansko-súdnom konaní, a teda dočasne upravujú pomery alebo vzťahy medzi obvineným a obeťou poprípade iným poškodeným, aby bolo obvinenému zabránené v pokračovaní v trestnej činnosti. Ide najmä o opatrenia, ako sú zákaz styku s poškodeným, osobami jemu blízkymi, zákaz vstupu do obydlija a podobne. Pokiaľ dôjde k porušeniu predbežného opatrenia, môže byť obvinenému uložená poriadková pokuta, iné predbežné opatrenie alebo môže byť obvinený vzatý do väzby, to všetko však s ohľadom na charakter trestnej veci.⁶² Dĺžka trvania predbežného opatrenia závisí na jeho nutnosti, najdlhšie však môže predbežné opatrenie trvať do doby právnej

⁶⁰ JELÍNEK, J., GRÍVNA, T., *Poškozený a obeť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*, Praha: Leges, 2012, 39 s.

⁶¹ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 34 – 36 s.

⁶² porov. ustanovenie § 88o zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

moci rozsudku alebo iného rozhodnutia, ktorým sa trestné konanie končí.⁶³ Predbežným opatreniam je venovaný celý ôsmy oddiel, štvrtej hlavy, prvej časti TrŘ.

2.4 Pripravovaná novela zákona o obetiach trestných činov

S ohľadom na skutočnosť, že zákon dostatočne neodráža platné únieové právo a s ohľadom na praktické problémy s aplikáciou zákona o obetiach trestných činov⁶⁴, bol vládou prijatý a následne Poslaneckej snemovni predložený dňa 24.11.2015 návrh zákona, ktorým sa mení zákon o obetiach trestných činov. Ako plynie z popisu samotného návrhu zákona, zákon sa snaží docieľiť vyššej miery transpozície Smernice z dňa 25.10.2012, a ďalej reaguje na poznatky praxe jednotlivých subjektov, ktoré zákon aplikujú (Probačná a mediačná služba, subjekty poskytujúce pomoc obetiam trestných činov, príslušné útvary Ministerstva spravodlivosti Českej republiky). Návrh zákona prináša napríklad zmenu v otázkach vymedzenia pojmu obeť a zvlášť zraniteľnej obeť, zmenu úpravy informovania obeť, poskytovania peňažitej pomoci obetiam, či úpravu vedenia registru tak, aby si boli obeť schopné rýchlo a efektívne vyhľadať ponúkané služby odbornej pomoci. V neposlednej rade pripravovaná úprava rozširuje oprávnenia obeť trestných činov, ktoré neovládajú český jazyk na preklad vybraných písomností.⁶⁵ Pripravovaná novela sa rovnako dotýka aj iných zákonov ako je zákon o sociálnych službách či trestný poriadok (TrŘ). Predmetný návrh novely zákona o obetiach trestných činov bol dňa 18.1.2017 schválený Senátom Českej republiky a momentálne čaká už len na podpis Prezidenta. Podrobnejšie sa danej novele venujem naprieč celou touto prácou, respektíve v častiach, ktorých sa novela zákona o obetiach dotýka.

Česká republika, podobne ako iné krajiny, si zvolila právnu úpravu, ktorá zlepšuje postavenie obeť trestných činov prijatím samostatného zákona. Zmena

⁶³ porov. ustanovenie § 88n odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

⁶⁴ Ako vyplýva zo správy Nejvyššího státního zastupitelství o činnosti za rok 2014, 29 s, dostupné na WWW: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2014/Zoc-2014-textova.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017).

⁶⁵ Návrh zákona, ktorým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony, Sněmovní tisk č. 658/0, 7., dostupné na WWW: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=RACK9XXM5NYJ> (naposledy navštívené 31.1.2017), ďalej v tejto práci citované len ako “dôvodová správa k návrhu novely zákona o obetiach trestných činov“.

právnej úpravy práv obetí trestných činov prišla teda komplexne, a to v podobe prijatia špeciálneho zákona, zákona o obetiach trestných činov, ktorý v porovnaní s predchádzajúcou úpravou práv obetí ponúka svojim adresátom predovšetkým ucelenosť, prehľadnosť ale taktiež práva obetí rozšíril a posilnil. V prijatí tohto zákona vidíme množstvo pozitívnych aspektov, o tom niet pochyb, čo je však potrebné zákonodarcovi vytknúť je, že zákon nespracoval s potrebnou precíznosťou. Ak opomenieme nedostatky legislatívne technického charakteru, ustanovení, ktoré je potrebné pozmeniť alebo kompletne zmeniť je viac než dost, a to nie len s ohľadom na to, že zákon nekorešponduje s právom Európskej únie ale taktiež s ohľadom na to, že jeho aplikácia je v niektorých smeroch v praxi pomerne zložitá.⁶⁶ Zákon o obetiach si dal za cieľ predchádzať sekundárnej viktimizácii obeť zo strany štátnych subjektov, no tento cieľ sa mu v niektorých situáciách nedarí naplniť. Najväčším problémom v tomto smere je nepochybne niekoľko krát spomínaná nedostatočná úprava práv obeť na informácie v zákone obsiahnutá. Fakt, že zákon o obetiach trpí viacerými nedostatkami podporuje aj skutočnosť, že Vláda Českej republiky predložila Poslaneckej snemovni návrh jeho pomerne rozsiahlej novely iba dva roky po jeho plnej účinnosti.

⁶⁶ JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 11/2015, 21-22 s.

3. Pojem poškodený a obeť trestného činu

3.1. Pojem obeť z kriminologického hľadiska

Trestná činnosť pôsobí zväčša na celú spoločnosť, no bezpochyby taktiež na jednotlivé osoby, ktoré bezprostredne poškodzuje alebo ohrozuje, či už na živote, zdraví, majetku, cti a slobode alebo iných právach. Ak sa trestný čin priamo dotkne konkrétnej osoby, túto označujeme ako obeť trestnej činnosti.⁶⁷ Obeť je predmetom skúmania samostatnej vedy, ktorú nazývame viktimológia. Každý trestný čin má svojho páchatel'a a rovnako aj svoju obeť. Viktimológia je veda, ktorá priniesla presvedčenie, že je potrebné venovať pozornosť nie len páchatel'ovi, ktorý bol až do toho času ústredným záujmom výskumu kriminológie, vednej disciplíny, ktorej je viktimológia súčasťou, ale taktiež obeť ako protipólu k páchatel'ovi trestného činu.⁶⁸

Ako môžeme dovodiť zo samotného názvu viktimológia⁶⁹, je to veda ktorej centrálnym pojmom je práve osoba obeť. Predmet viktimológie tvorí ďalších niekoľko aspektov, ktoré úzko súvisia práve s obeťou, sú to napríklad vzťahy medzi obeťou a páchatel'om, proces viktimizácie a ochrana osôb pred týmto javom ako aj rola obeť v procese odhaľovania, vyšetrovania či súdneho prerokovania vecí a v neposlednej rade je predmetom záujmu viktimológie pomoc obetiam, spôsoby odškodňovania obeť a ich následná rehabilitácia.⁷⁰ Vedný obor viktimológie okrem práce s pojmom obeť, definoval ďalšie javy pre obeť špecifické, a ktorými sa táto veda zaoberá viac než podrobne. Ide o viktimitu a viktimizáciu.

Viktimita je náchylnosť osoby stať sa obeťou trestného činu. Ide o súhrn vlastností človeka, ktoré zvyšujú riziko možnosti, že daná osoba sa skutočne stane obeťou trestného činu. Medzi vlastnosti osôb, ktoré nepochybne ovplyvňujú ich viktimnosť môžeme zaradiť profesiu, ktorej sa venujú alebo taktiež vek či niektoré psychické vlastnosti týchto osôb. Z hľadiska profesie sa nepochybne zvyšuje stupeň viktimity osôb u povolání, kde je vyššia pravdepodobnosť, že tieto osoby sa stanú

⁶⁷ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kolektiv. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 112 s.

⁶⁸ Taktiež, 113 s.

⁶⁹ Názov tejto vednej disciplíny pochádza z latinského slova *victima* – obeť a gréckeho slova *logos* – veda.

⁷⁰ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kolektiv. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 114 s.

obeťou trestného činu. Hovoríme o povolaniach, akými sú policajti či väzenský personál alebo napríklad taxikári. Ďalším prvkom, ktorý zvyšuje stupeň viktimity u určitej skupiny ľudí je rozhodne vek danej osoby. Je všeobecne známe, že mladšie osoby sa často vďaka svojmu životnému štýlu dostávajú jednoduchšie do rizikových situácií a sú tak náchylnejšie stať sa obeťami, napríklad ublíženia na zdraví.

Oproti tomu pojem viktimizácia charakterizuje samotný proces poškodzovania a spôsobovania ujmy, v ktorom sa z rizikovo náchylnejšej obeť stáva obeť skutočná. Nezanedbateľný vplyv na viktimizáciu má okrem samotného chovania páchatel'a, taktiež chovanie obeť. Takéto chovanie obeť bezprostredne súvisí s jej typológiou.

Typológii obeť sa v kriminologickej literatúre venuje veľa autorov a obeť je tak možné roztriediť do mnohých skupín. Nás v tomto prípade bude zaujímať triedenie obeť podľa kritérií viny. Podľa B. Hoľsta v tomto smere obeť delíme na ⁷¹:

- **Obeť, ktoré zavinili svoju viktimizáciu**, či už na základe individuálneho jednania, napríklad v prípade provokujúcich obeť alebo na základe príslušnosti k určitej rizikovej skupine akú tvoria napríklad alkoholicy alebo narkomani.
- **Obeť, ktoré nezavinili svoju viktimizáciu**, teda osoby, ktorých jednanie síce nepovažujeme za nepatričné alebo nevhodné, avšak viktimita v ich prípade dosahuje vyššieho stupňa. Ide napríklad o už spomenuté rizikové osoby z pohľadu ich povolania (napríklad policajti a pod.) alebo individuálne z pohľadu ich chovania (príliš dôverčivá osoba vpustí do svojho obydlia náhodných pouličných predavačov, ktorý ju následne olúpia).

Skúmanie pojmom viktimizácia, viktimita či obeť, ako ústredného prvku v obore viktimológie, nemá len teoretický význam. V praxi, predovšetkým v činnosti znalcov z oboru psychológie, je potrebné neraz zodpovedať otázky, ktoré nám vysvetľujú akú rolu zohrala obeť v konkrétnom trestnom čine, alebo ako obeť prispela k svojej viktimizácii a podobne. Odpovede na tieto otázky ovplyvňuje rada faktorov, ktorými môžu byť vzťah obeť k páchatel'ovi alebo typ a okolnosti činu, ktorého sa páchatel' na obeť dopustil. Kladenie si takýchto otázok a následne bádanie po ich odpovediach, v praxi vytvára takzvané viktimologické aspekty, ktoré ozrejmujú podiel obeť na spáchanom trestnom čine. Samozrejme nie je vhodné a určite ani správne

⁷¹ GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kolektiv. *Kriminologie*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 121 s.

viktimologické zavinenie akokoľvek pripisovať k dobru páchatel'a.⁷² Viktimologické aspekty však napomáhajú v trestnom konaní k rozhodnutiu o treste a jeho vymeraní, a to z pohľadu poľahčujúcich (páchateľ spáchal trestný čin v silnom rozrušení, zo súcitu, alebo z nedostatku životných skúseností)⁷³ či priťažujúcich okolností (páchateľ spáchal trestný čin ku škode dieťaťa, osoby blízkej, osoby tehotnej, chorej, zdravotne postihnutej a pod.)⁷⁴. Tieto aspekty napomáhajú súdom pri individualizácii trestu a trest takto páchatel'ovi uložený musí odpovedať zvláštnostiam konkrétneho prípadu.⁷⁵ Na ten má, ako som už uviedla vyššie, vplyv aj obeť samotná. Je preto dôležité k viktimologickým aspektom prihliadať a vziať v úvahu okolnosti, akými sú napríklad, že páchatel' trestného činu bol obeťou vyprovokovaný alebo naopak, že páchatel' spáchal trestný čin na osobe pri výkone zamestnania alebo povolania, ktoré smerovalo k záchrane života, či ochrane zdravia.

Môžeme tak zhrnúť, že viktimológia sa zaoberá osobou obeť nie len v rovine teoretickej, ale rovnako tak aj v rovine, ktorej cieľom je získať poznatky o tom, ako účinne zamedziť vzniku situácií, kedy sa z osoby stane obeť a akými účinnými preventívnymi prostriedkami je možné znížiť vznik týchto rizikových situácií na minimum⁷⁶. Vedľa získavania informácií o bezpečnom správaní, viktimológia taktiež skúma problematiku právnej a psychologickej pomoci obetiam trestných činov, čím sa táto náuka prelína aj do trestného práva a trestného konania, napríklad v prípadoch vyššie uvedeného ukladania trestov osobe obvinenej z trestného činu.

3.2. Pojem obeť z právneho hľadiska

S pojmom obeť nepracuje len vedná disciplína akou je viktimológia. Pojem obeť je v dnešnej dobe predovšetkým pojem právny a jeho legálnu definíciu nájdeme v zákone o obetiach trestných činov. Za obeť je podľa zákona o obetiach považovaná fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková alebo nemajetková ujma, alebo na ktorej úkor sa páchatel'

⁷² JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*, Praha: Leges, 2012, 64 - 66 s.

⁷³ porov. ustanovenie § 41 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁷⁴ porov. ustanovenie § 42 písm. h) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁷⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, 441 s.

⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. 1. vydání. Praha: EURONION, s.r.o., 1998, 106 s.

trestným činom obohatil.⁷⁷ Zákon ďalej dodáva, že za obeť taktiež považuje (to však len v prípade, že bola obeť trestným činom spôsobená smrť) príbuzných obeť v priamom rade, súrodenca, osvojenca, osvojiteľa, manžela, registrovaného partnera alebo druha, ak je osobou blízkou. Ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich.⁷⁸

Zákon o obetiach zahŕňa pod pojem obeť nie len osoby, ktoré boli priamo zasiahnuté následkom trestného činu ale taktiež osoby blízke, ktorým spáchaný trestných čin, v prípade úmrtia priamej obeť, spôsobil ujmu hlavne psychického charakteru, pretože tieto osoby vnímajú ujmu priamej obeť (v podobe jej úmrtia) ako ujmu vlastnú (hovoríme teda o tzv. nepriamych obetiach). Pripravovaná novela zákona o obetiach trestných činov ale chystá zmenu tohto ustanovenia, pričom má dôjsť k zúženiu pojmu obeť vymedzenom v tomto ustanovení. Podľa dôvodovej správy k plánovanej novele zákona, zákon o obetiach podraduje pod pojem obeť široký okruh osôb, a teda aj osoby, ktoré so zosnulou osobou neudržovali žiaden kontakt, a smrť obeť sa ich bezprostredne nedotýka. Navrhovaná úprava tak za obeť považuje len osoby, ktoré v dôsledku smrti obeť skutočne utrpeli ujmu, a to bez ohľadu či takáto ujma má majetkový alebo čisto nemajetkový charakter. Oproti platnej právnej úprave pripravovaná novela považuje za obeť aj osoby, ktorým zosnulá obeť poskytovala alebo bola povinná ku dňu svojho úmrtia poskytovať výživu.⁷⁹ Predmetná zmena má zároveň odzrkadľovať úpravu vyplývajúcu zo Smernice z dňa 21.10.2012.⁸⁰

Z definície obeť uvedenej v zákone ďalej vyplýva, že zákon o obetiach trestných činov za obeť považuje len osobu fyzickú. Takáto požiadavka odlišuje obeť trestného činu od poškodeného v trestnom konaní, keďže v postavení poškodeného môže vystupovať aj osoba právnická (viz. podkapitola 3.6. tejto kapitoly). Podľa J. Jelínka, právnická osoba nemôže byť obeťou, pretože nie je schopná vlastnými pocitmi

⁷⁷ porov. ustanovenie § 2 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

⁷⁸ porov. ustanovenie § 2 odst. 3 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

⁷⁹ Podľa pripravovanej novely zákona o obetiach trestných činov, má ustanovenie § 2 odst. 3 znieť: „Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu,“

⁸⁰ porov. čl. 2 odst. 1 písm a) a b) Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z dňa 21.10.2012

vnímať trápenie spôsobené jej trestným činom a nemôže byť ani sekundárne viktimizovaná.⁸¹

3.3. Pojem zvlášť zraniteľnej obeť

Zákon o obetiach trestných činov okrem vymedzenia pojmu obeť ako ústredného pojmu tohto zákona, zaviedol v súlade s úniovým právom⁸² novú kategóriu obeť, a to zvlášť zraniteľnú obeť. Ako uvádza dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, každú obeť je potrebné považovať za zraniteľnú a zachádzať s ňou citlivo a starostlivo, avšak aj napriek tomu, existujú obeť, ktoré sú zvlášť zraniteľné, napríklad z pohľadu rizikovosti spôsobenia sekundárnej viktimizácie alebo ich zvýšená zraniteľnosť spočíva v tom, že sú zo strany páchatel'a zavražďované.⁸³ Takéto osoby sú zvlášť zraniteľné k vzniku druhotnej ujmy už len samotnou účasťou v trestnom konaní, napríklad je pre nich veľmi stresujúce ak musia byť podrobené výsluchu. Zraniteľnosť obeť môže spočívať v jej osobnej charakteristike ako obeť, z povahy či typu trestného činu ale taktiež zo životnej situácie, v akej sa práve nachádza. S ohľadom na to, nie je teda jednoduché zvlášť zraniteľnú obeť jednoznačne vymedziť. Zoznam osôb, ktoré podraduje zákon o obetiach pod zvlášť zraniteľné obeť, uvádza na prvom mieste dieťa, ďalej osobu, ktorá je postihnutá fyzickým, mentálnym alebo psychickým postihnutím alebo poškodením zmyslu, ktoré v spojení s rôznymi prekážkami a v porovnaní s ostatnými členmi spoločnosti, môže brániť plnému a účelnému spoločenskému uplatneniu. Za zvlášť zraniteľnú obeť sa ďalej považuje obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi a obeť trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti alebo trestného činu, ktorý zahrňoval násilie či hrozbu násilia, ak je v konkrétnom prípade zvýšené nebezpečie spôsobenia druhotnej ujmy najmä s ohľadom na jej vek, pohlavie, rasu, národnosť, sexuálnu orientáciu, náboženské vyznanie, zdravotný stav, rozumovú vyspelosť, schopnosť vyjadrovať sa, životnú situáciu, v ktorej sa práve nachádza alebo s ohľadom na vzťah k osobe podozrivej zo spáchania trestného činu či závislosti na tejto osobe.⁸⁴ Z pomerne obsiahlej definície

⁸¹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 28 - 29 s.

⁸² porov. čl. 18 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z dňa 21.10.2012

⁸³ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 13 – 14 s.

⁸⁴ porov. ustanovenie § 2 odst. 4 zákona č. 45/2013 Sb., zákon o obětech trestných činů

vyplýva, že okrem kategórie „typickej“ zvlášť zraniteľnej obeť sú medzi tieto obeť radené aj osoby, ktoré sa stali obeťou trestného činu vyznačujúceho sa určitým spôsobom spáchania, a to v kombinácií konkrétnych podmienok, napríklad v kombinácii vzťahu páchatel'a a obeť.⁸⁵

Na kategóriu zvlášť zraniteľných obeť sú naviazané určité špeciálne práva alebo rozsah týchto práv. Sú to napríklad právo na bezplatnú odbornú pomoc, právo na výsluch osobou rovnakého alebo opačného pohlavia či opatrenia k zamedzeniu sekundárnej viktimizácie a podobne.

Pripravovaná novela zákona o obeťiach sa dotýka aj definície zvlášť zraniteľnej obeť, respektíve tento pojem dopĺňa o ďalšie osoby, ktorým má status zvláštnej zraniteľnosti prislúchať. Navrhovaná úprava tak zahŕňa pod pojem zvlášť zraniteľnej obeť osoby, ktoré sa stanu obeťami trestného činu teroristického útoku⁸⁶ a osoby vysokého veku. Rozšírenie kategórie zvlášť zraniteľnej obeť o osoby vysokého veku, podľa dôvodovej správy k navrhovanej zmene zákona o obeťiach spočíva v narastajúcej intenzite, kedy sa osoby vysokého veku stávajú obeťami rôznych foriem trestnej činnosti, najmä však majetkového charakteru. Dôvodová správa ďalej uvádza respektíve upresňuje, že osobou vysokého veku sa podľa trestnej praxe rozumie osoba, ktorá je príjemcom starobného dôchodku a osoba staršia 60 rokov veku, ak jej nárok na starobný dôchodok nevznikol.⁸⁷

3.4. Definícia pojmu poškodený

Pojem poškodeného ako strany trestného konania je vymedzený v ustanovení § 43 odst 1 TrŘ a rozumie sa ňou osoba, ktorej páchatel' trestným činom ublížil na zdraví, spôsobil majetkovú škodu alebo nejakú ujmu, alebo tá osoba, na ktorej úkor sa páchatel' obohatil. Za poškodeného sa však nepovažuje ten, kto sa síce subjektívne cíti byť poškodený trestným činom, ale jemu vzniknutá ujma nie je v príčinnej súvislosti s trestným činom či nie je spôsobená zavinením páchatel'a (porov. ustanovenie § 43 odst. 2 TrŘ).

Vymedzenie pojmu poškodeného podľa ustanovenia § 43 TrŘ nás privádza k

⁸⁵ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 231 s.

⁸⁶ porov. ustanovenie § 311 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁸⁷ Dôvodová správa k navrhovanej novele zákona o obeťiach trestných činov, 14 – 15 s.

tomu, že trestný poriadok nazerá na obeť a poškodeného inak a medzi týmito pojmy značne diferencuje. V tejto práci už bolo niekoľko krát naznačené, že medzi pojmi obeť trestného činu a poškodeným v trestnom konaní je potrebné rozlišovať. Trestný poriadok toto rozlišovanie posúva v tom zmysle, že na obeť trestného činu nazerá iným spôsobom, než na subjekt zvláštnej starostlivosti zo strany štátu. Podľa trestných predpisov, konkrétne trestného poriadku, je obeť považovaná buď za objekt záujmu orgánov činných v trestnom konaní (ako nositeľ dôkazu), ktorý svojou výpoveďou môže prispieť k usvedčeniu páchatel'a a k jeho odsúdeniu, alebo za procesný subjekt, resp. stranu trestného konania, ktorej náležia určité práva a povinnosti (poškodený).⁸⁸ Ak hovoríme o poškodenom máme namysli najmä subjekt trestného konania s určitými procesnými právami, ak ale hovoríme o obeti myslí sa tým predovšetkým subjekt zvláštnej starostlivosti zo strany štátu. Aj napriek takémuto rozlíšeniu, neexistuje striktná čiara, ktorá by nemenne stanovila, pokiaľ je osoba obeťou a odkiaľ je už poškodeným. V praxi môže nastať a spravidla aj nastáva situácia, kedy je osoba obeť súčasne aj v postavení poškodeného v trestnom konaní. V takomto prípade osoba obeť a poškodeného splýva v jednu.

Z vyššie uvedeného nám tak vyplýva, že pojem obeť a poškodený sa líšia predovšetkým v nasledujúcich znakoch⁸⁹:

- Poškodený je subjektom, resp. stranou trestného konania a s ohľadom na to mu náležia určité procesné práva a povinnosti, kdežto obeť je subjektom zvláštnej starostlivosti zo strany štátu.
- Poškodeným v trestnom konaní môže byť ako osoba fyzická, tak aj osoba právnická, poprípade štát. Obeťou môže byť len osoba fyzická.
- Z hľadiska subjektu sú za obeť považované aj osoby pozostalé po obeti, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, a to aj v takom prípade, ak takáto osoba alebo osoby nemajú postavenie poškodeného.
- Poškodenému sa nahrádza ujma spôsobená mu bezprostredne trestným činom, u obeť trestného činu sa predchádza tiež vzniku sekundárnej ujmy.
- Z hľadiska postavenia poškodeného ako subjektu trestného konania, sa za poškodeného považuje aj jeho právny nástupca, avšak obeť ako subjekt

⁸⁸ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 229 s.

⁸⁹ Taktiež, 230 s.

zvláštnej starostlivosti zo strany štátu nemôže právnym jednaním previesť svoje práva na inú osobu.

S ohľadom na vyššie uvedené môžeme zhrnúť, že pojem obeť trestného činu je definovaný v zákone o obetiach trestných činov ako jeho ústredný termín a tento pojem sa spája predovšetkým s tým, že obeť je nositeľom zvláštnej starostlivosti zo strany štátu. Oproti roli poškodeného v trestnom konaní je pojem obeť širší v tom zmysle, že obeťou môžu byť aj osoby pozostalé po osobe, ktorá zomrela v dôsledku spáchaného trestného činu. Takýmito osobami sú najmä príbuzní obeť v priamom rade, súrodenec, manžel, druh (ak je osobou blízkou) a podobne. Prvýkrát bol tento pojem do právneho poriadku Českej republiky zavedený zákonom o peňažitej pomoci obetiam z roku 1997 a zákon o obetiach trestných činov pojem obeť výrazne rozšíril.

Na druhú stranu poškodený v trestnom konaní je pojmom čisto procesným, s ktorým v trestnom práve pracuje trestný poriadok pre označenie jedného zo subjektov trestného konania, ktorý je zároveň stranou trestného konania. V postavení poškodeného môže vystupovať oproti obeť aj právnická osoba. Rovnako tak poškodeným môže byť aj právny nástupca pôvodne poškodenej osoby. Pojem poškodeného v trestnom konaní je naproti pojmu obeť trestného činu užší v tom zmysle, že u poškodeného musí skutočne dôjsť k ublíženiu na zdraví, či spôsobeniu majetkovej alebo nemajetkovej ujmy. V prípade poškodeného existencia samotnej skutočnosti, že trestným činom mala vzniknúť ujma, nepostačuje.

Aj keď v praxi často dochádza k situáciám, že osoba obeť trestného činu a poškodeného v trestnom konaní splynú v jednu, je potrebné na obeť nazerať skôr ako na subjekt zvláštnej starostlivosti zo strany štátu než ako na stranu trestného konania. Striktné rozlíšenie týchto dvoch pojmov tak nie je jednoduché, keďže jedna a tá istá osoba pomerne často vystupuje v oboch pozíciách, teda ako nositeľ starostlivosti zo strany štátu a zároveň aj v postavení subjektu trestného konania.

4. Práva obete trestného činu

Práva obete trestného činu sú upravené na dvoch úrovniach, a to ako subjektu zvláštnej starostlivosti zo strany štátu upravené v zákone o obetiach trestných činov a ďalej ako procesnej strany v trestnom konaní upravené na úrovni trestného poriadku (TrŘ). V tejto kapitole sa budem venovať podrobne jednotlivým právam obetí trestných činov upravených v zákone o obetiach ale taktiež vybraným právam poškodených osôb uvedených v trestnom poriadku v jednotlivých fázach trestného konania.

4.1. Úprava práv obetí v zákone o obetiach trestných činov

Zákon o obetiach trestných činov svoj účel výslovne neupravuje, to však neznamená, že prijatím tohto zákona zákonodarca žiaden účel nesledoval. Z jednotlivých ustanovení zákona o obetiach môžeme vyčítať, že jeho účelom je predovšetkým zlepšiť postavenie obetí trestných činov mimo trestné konanie, zaistiť citlivé zachádzanie zo strany orgánov činných v trestnom konaní voči obetiam a taktiež, aby bola rešpektovaná dôstojnosť obetí. Ďalej aby sa predchádzalo vzniku druhotnej ujmy, no zároveň zákon o obetiach usiluje o zlepšenie postavenia poškodeného a jeho zmocnenca v trestnom konaní.⁹⁰ Svojho účelu sa snaží zákon docieľiť úpravou práv obetí, ktorým vo svojom znení venuje nepochybne najväčšiu časť.

Práva obetí delí zákon o obetiach trestných činov do šiestich oddielov, pričom každému jednotlivému oddielu sa budem podrobne venovať v samostatnej podkapitole.

4.1.1. Oddiel 1. Právo na poskytnutie odbornej pomoci (§ 4 – 6)

Obete trestných činov majú právo na poskytnutie odbornej pomoci, ktorú im poskytujú subjekty zapísané v Registri pomoci obetiam trestných činov. Jedná sa o verejný register vedený Ministerstvom spravodlivosti Českej republiky

⁹⁰ GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 21 s.

v elektronickej podobe⁹¹, do ktorého sa na základe vlastnej žiadosti zapisujú advokáti, subjekty poskytujúce obetiam služby psychologického a sociálneho poradenstva, akreditované subjekty podľa zákona o obetiach trestných činov a strediska Probačnej a mediačnej služby. Register predstavuje aktuálny zoznam poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov, druhu im poskytovaných služieb a ich územný rozsah.

Odborná pomoc poskytovaná obetiam trestných činov nezahrňuje len právnu pomoc, ale taktiež psychologické služby, sociálne poradenstvo, poskytovanie právnych informácií a účasť v tzv. restoratívnych programoch.

Psychologické poradenstvo je službou poskytovanou v rámci odborného sociálneho poradenstva, pričom oba druhy pomoci sú poskytované podľa zákona č. 108/2006 Sb., o sociálnych službách. Cieľom psychologického poradenstva je pomoc obetiam zorientovať sa v probléme a nájsť tak vhodné prostriedky k jeho zvládnutiu. Sociálne poradenstvo je zase služba poskytujúca obetiam informácie, ktoré smerujú k riešeniu nepriaznivej sociálnej situácie. Odborné sociálne poradenstvo sa zameriava tiež na potreby jednotlivých sociálnych skupín a je poskytované v špecializovaných poradniach, akými sú poradne pre obeť trestných činov či poradne pre obeť domáceho násillia.⁹²

Právnu pomocou sa rozumie napríklad zastupovanie v súdnom a inom konaní, právne poradenstvo a spracovanie právnych rozborov, či spisovanie listín a podobne. Zákon o obetiach stanovuje, že právnu pomoc môžu za úplatu poskytovať len advokáti (porov. ustanovenie § 6odst. 2 zákona o obetiach). V rámci odbornej pomoci obetiam trestných činov je potrebné odlišovať od právnej pomoci poskytovanie právnych informácií. Poskytovanie právnych informácií spočíva v podávaní informácií o právnej úprave, teda predovšetkým vo vysvetlení práv, ktorými obeť disponuje. Poskytovanie právnych informácií je jednou z dvoch akreditácií podľa zákona o obetiach a pre jej získanie je nutné, aby v rámci akreditovaného subjektu pôsobila aspoň jedna fyzická osoba, ktorá dosiahla úplné vysokoškolské vzdelanie v obore právo v magisterskom študijnom programe, čím dôjde k zastrešeniu odbornej úrovne poskytovaných

⁹¹Register poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov je dostupný na: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>

⁹²JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 47 s.

služieb.⁹³ Naproti tomu, ako som už uviedla vyššie, právnu pomoc za úplatu môžu poskytovať len advokáti.

Restoratívnymi programami sa rozumejú akékoľvek programy, ktoré využívajú restoratívne procesy a snažia sa docieľiť restoratívnych prostriedkov. Ako uvádza dôvodová správa k zákonu o obetiach, restoratívnym procesom je proces, v ktorom obeť a páchateľ, poprípade aj ďalší jedinec alebo člen spoločenstva, ktorý bol trestným činom nejakým spôsobom zasiahnutý, sa spoločne aktívne zúčastnia na riešení záležitostí, ktoré vznikli v dôsledku trestného činu, poväčšine za účasti sprostredkovateľa.⁹⁴ Najznámejšia forma takéhoto sprostredkovania je restoratívny program v podobe mediácie (k tomu podrobne viz. 5. kapitola tejto práce).

O poskytnutie odbornej pomoci môže obeť zažiadať kedykoľvek pred zahájením, v priebehu ale aj po skončení trestného konania, pričom odborná pomoc je obetiam poskytovaná do doby, pokiaľ to vyžaduje jej účel. Otázku potrebnosti a účelnosti posudzuje vždy konkrétny subjekt, ktorý pomoc obetiam poskytuje. Čo sa týka žiadosti prostredníctvom ktorej obeť žiadajú o poskytnutie odbornej pomoci, na tú nie sú kladené žiadne formálne nároky a žiadosť tak môže byť obeťou učinená aj ústne.⁹⁵ Žiadosť posudzuje subjekt zapísaný v Registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov a v prípade odoprenia pomoci sa môže odmietnutá osoba obrátiť so sťažnosťou na Ministerstvo spravodlivosti ČR⁹⁶.

Zákon o obetiach stanovuje, že v zákonom vymedzených prípadoch, teda u zvlášť zraniteľných obetí, je odborná pomoc poskytovaná bezplatne. Toto právo sa však nevzťahuje na obeť trestného činu zanedbania povinnej výživy, ak týmto činom nevzniklo nebezpečenie núdze alebo trvalo nepriaznivý následok.⁹⁷ Povinnosť k poskytovaniu bezplatnej odbornej pomoci vybraným subjektom majú podľa zákona o obetiach subjekty zapísané do Registra poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov.

⁹³ GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 48 - 49 s.

⁹⁴ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 16 – 17 s.

⁹⁵ Taktiež, 17 s.

⁹⁶ porov. ustanovenie § 45 zákona č. 45/2013 o obětech trestných činů

⁹⁷ Zákonodarca sa k tejto výnimke uchýlil z dôvodu, že štatisticky sa jedná o jeden z najčastejšie stíhaných trestných činov, čo by mohlo neúmerne zahltiť ako povinné subjekty, tak štát, ktorý poskytuje dotácie akreditovaným subjektom. Porov. Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 17 s.

4.1.2. Oddiel 2. Právo na informácie (§ 7 – 13)

Jednou z hlavných zásad poskytovania pomoci obetiam trestných činov je zásada práva obete na informácie uvedená v ustanovení § 3 odst. 4 zákona o obetiach trestných činov, ktorá je konkretizovaná práve v ustanovenia § 7 až 13 zákona o obetiach. Právo obete na informácie je koncipované dosť široko, a to jednak čo do rozsahu informácií, ktoré majú byť obeti poskytované, a jednak čo do okruhu subjektov, ktoré sú povinné obetiam informácie poskytovať. Obet' má zákonné právo, nie však povinnosť obdržať informácie v rozdielnom rozsahu od orgánov činných v trestnom konaní, iných orgánov verejnej moci, zdravotníckych zariadení, väznic, ale tiež od subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov, predovšetkým tých, ktoré sú zapísané v Registri poskytovateľov pomoci obetiam trestných činov.⁹⁸

Podrobne sú jednotlivé poskytované informácie, kto ich poskytuje a aká je forma ich poskytovania uvedené v ustanoveniach § 8 až 13 zákona a obetiach trestných činov. V tejto podkapitole sa budem venovať konkrétnym informáciám, o ktorých má obet' právo byť informovaná.

Za najdôležitejšie z môjho pohľadu považujem právo na informácie o tom, ktoré subjekty poskytujú obetiam odbornú pomoc a za akých okolností je táto pomoc poskytovaná bezplatne. Zmyslom tejto informácie je zaistiť obetiam, ktoré to potrebujú, okamžitú a účinnú pomoc, a to bez väčších formalít. Ďalšou z môjho pohľadu dôležitou informáciou je informovanie obete o priebehu trestného konania, a to konkrétne informácie u koho môže obet' podať trestné oznámenie, podrobné informácie o etapách, ich priebehu a stave trestného konania a aké v ňom má obet' postavenie. Ďalej medzi zásadné informácie patria tiež informácie o podmienkach a rozsahu práva obete na peňažitú pomoc, vrátane lehôt k podaniu žiadosti a v neposlednom rade tiež právo na informácie o prepustení či úteku obvinenej či odsúdenej osoby v prípade ak obeti hrozí nebezpečenie v súvislosti s pobytom tejto osoby na slobode.⁹⁹

⁹⁸ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. Praha: CSSP, 2014, 28 s. Dostupné na WWW: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017).

⁹⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 55 - 57 s.

Zákon o obetiach neobsahuje žiaden návod ako obeti informácie poskytnúť a kladie prehnané nároky na poskytovanie čo najväčšieho množstva informácií, a to už pri prvom kontakte povinnej osoby s obeťou (hlavne policajného orgánu). Z ustanovení zákona o obetiach, kde je právo obete na informácie obsiahnuté, je však možné vyčítať určité princípy poskytovania informácií obetiam.

Strohé poučenie obeti o jej právach, konkrétne na aké informácie má obeť právo nestačí. Aby boli informácie pre obeť dostatočne zrozumiteľné, je žiaduce obeti jej práva dostatočne vysvetliť, a to tiež v praktických súvislostiach, tak aby sa bola obeť schopná v rámci svojich možností rozhodovať a následne svoje práva náležite uplatniť. Nevyhnutné je pritom klásť dôraz na otázky, ktorým obeť poväčšine nerozumejú a zároveň však vziať do úvahy konkrétne okolnosti daného prípadu. Povinné subjekty by preto mali informovať obeť s prihliadnutím k istým princípom poskytovania informácií obetiam, aby boli takto poskytnuté informácie pre obeť čo najužitočnejšie a zároveň, aby ich obsah a spôsob podania ďalej nespôsobovali sekundárnu viktimizáciu. Obeť napríklad nemožno nútiť k využitiu svojho práva na informácie. Ak si obeť odmietne vypočuť poučenie, nie je možné ju o jej právach poučovať. V takomto prípade sa odporúča predat' obeti písomný formulár s tým, že až bude chcieť, budú jej práva zrozumiteľne vysvetlené. Pri poskytovaní informácií je ďalej potrebné vychádzať z momentálneho zdravotného a psychického stavu obete a informácie jej poskytovať iba v prípade, že je schopná informácie prijať. Náuka, s čím sa stotožňujem aj ja, však za najhlavnejší účel poskytovania informácií obetiam trestných činov považuje, aby sa týmito informáciami obeť ochránila pred vznikom ďalšej ujmy a zároveň dopomôcť obeti k dosiahnutiu odškodnenia za ujmu, ktorú už trestným činom utrpela.¹⁰⁰

Všetky informácie na ktoré majú obeť podľa zákona o obetiach trestných činov právo, je potrebné obeti poskytovať zrozumiteľne a s ohľadom na jej vek, rozumovú a voľnú vyspelosť s prihliadnutím k zdravotnému stavu obete vrátane jej psychického stavu.¹⁰¹ Zákon o obetiach ďalej rozdeľuje informácie podľa toho, či sú informácie obeti poskytované na jej žiadosť alebo bez žiadosti a či sú dané informácie

⁹⁹ GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 65 - 69 s.

¹⁰⁰ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. Praha: CSSP, 2014, 30-31 s.

¹⁰¹ porov. ustanovenie § 13 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

poskytované písomne alebo ústne, poprípade v oboch formách.

Pripravovaná novela zákona o obetiach trestných činov sa dotkne aj práva obete na informácie. Povinnosť poskytovať obetiam informácie sa rozšíri o niektoré nové informácie ale zároveň bude možné jednotlivé informácie poskytovať podľa konkrétnych potrieb obetí. Predmetná novela tak v prvom rade reaguje na požiadavky úniového práva ale zároveň v tejto oblasti reflektuje i poznatky praxe a snaží sa o to, aby boli obetiam poskytované len relevantné informácie ale taktiež aby boli takto poskytované informácie podávané obetiam so zachovaním individuálneho a citlivého prístupu. Novelou sa rovnako zavádza právo obete, teda povinnosť orgánov činných v trestnom konaní, neposkytovať príslušné informácie obeti, a to v prípade ak obeť vysloví pranie nebyť informovaná.¹⁰²

4.1.3. Oddiel 3. Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom (§ 14)

Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom je zhrnuto v jedinom ustanovení zákona o obetiach, pričom toto ustanovenie nezavádza žiadne nové práva pre obeť trestných činov, ktoré by neboli upravené v iných právnych predpisoch. Ustanovenie § 14 zákona o obetiach teda komplexne zhrňuje práva upravené v rade iných právnych predpisoch, a to predovšetkým z dôvodu lepšej užívateľskej prístupnosti právneho predpisu. Predmetné ustanovenie je pomerne dosť kritizované hlavne z legálne-technického pohľadu, keď sa ako problematické javia najmä poznámky pod čiarou, ktoré nemajú normatívny význam a je otázne, či práve takéto informácie sú pre obeť relevantné.¹⁰³

Podrobnejšie by som chcela rozobrať prostriedok ochrany obetí v trestnom konaní, ktorý má zaručiť utajenie osobných údajov obetí ako svedkov, respektíve utajením podoby a totožnosti obete ako svedka v trestnom konaní. Tieto opatrenia znemožňujú zastrašovanie alebo iné ovplyvňovanie svedkov a zároveň slúžia ako prevencia proti vzniku opakovanej viktimizácie. Podmienky pre utajenie totožnosti svedka sú podrobne upravené v ustanovení § 55 odst. 2 TrŘ, zatiaľ čo podmienky

¹⁰² Dôvodová správa k návrhu novely zákona o obetiach trestných činov, 16 s.

¹⁰³ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 97 s.

ochrany osobných údajov a bezpečnosti svedkov v hlavnom pojednávaní nájdeme v ustanoveniach § 200 odst. 1, § 201 odst. 2 a § 209 TrŘ. Utajenie podoby svedka prichádza v úvahu najmä pri úkonoch, kedy svedok prichádza do styku s obvineným, zvlášť v prípravnom konaní pri rekognícii, rekonštrukcii alebo vyšetrovacom pokuse, ktoré je potrebné vykonať, tak aby sa svedok nedostal do priameho kontaktu s obvineným ani jeho obhajcom, poprípade inou osobou na úkone zúčastnenou. Podoba svedka tak môže byť utajená napríklad jednostranne nepriehľadným sklom, u rekognície alebo rekonštrukcie či vyšetrovacieho pokusu, ktorého sa svedok osobne zúčastní, napríklad prostredníctvom video alebo audio spojenia. Utajenie osobných údajov svedka sa vykoná zase tak, že do protokolu o jeho výpovedi alebo o inom úkone sa nezapíšu jeho osobné údaje, ktoré však budú vedené vo zvláštnom spise. K takémuto spisu majú prístup len orgány činné v trestnom konaní, ktoré na trestnej veci pracujú. Utajeného svedka je tiež potrebné poučiť, že môže podpísať protokol s vymysleným menom a priezviskom, pod ktorým je následne vedený zvláštny spis.¹⁰⁴

4.1.4. Oddiel 4. Právo na ochranu súkromia (§ 15 – 16)

Ochrana osobných údajov pred zverejnením v prebiehajúcim trestnom konaní je upravená v trestnom poriadku, konkrétne v ustanovenia § 8a až §8d TrŘ. Predmetné ustanovenia trestného poriadku sa nevzťahujú len na osobu obete trestného činu, ale taktiež na ďalšie osoby zúčastnené na trestnom konaní. Zvláštna ochrana je potom venovaná osobám mladším 18 rokov.¹⁰⁵ Ako uvádza dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, chrániť osobné údaje obete a niektorých ďalších osôb, ak o to požiadajú, je potrebné aj voči osobám, ktoré majú právo nahliadať do spisu a týmto spôsobom sa sním zoznamovať.¹⁰⁶ Uvedenie predmetných osobných údajov nemá pre osobu, proti ktorej sa trestné konania vedie, význam z hľadiska obhajoby, preto pri nastavení vhodného režimu sa budú môcť s osobnými údajmi zoznamovať len orgány činné v trestnom konaní a úradníci Probačnej a mediačnej služby činní v danej veci. Avšak ak sú osobné údaje dôležité z hľadiska obhajoby, budú osobe, proti ktorej sa

¹⁰⁴ ŠÁMAL, P. a kolektív. *Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 628-629 s.

¹⁰⁵ porov. §8a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

¹⁰⁶ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 21 – 22 s.

trestné konanie vedie sprístupnené a rovnako tak budú tieto údaje sprístupnené aj v prípade ak je to nevyhnutné pre dosiahnutie účelu trestného konania.

Zverejňovaním informácií sa rozumie jednanie, ktoré je spôsobilé sprístupniť obsah informácií väčšiemu počtu osôb. Nestačí teda poskytnúť informáciu jednotlivcovi, ak ten ale nie je motivovaný poskytnúť získané informácie väčšiemu počtu osôb, napríklad v prípade osoby novinára.¹⁰⁷ Na druhej strane zverejňovanie je zakázané v pomerne širokej miere. Nejde len o fotografie a obrazové záznamy, kreslené alebo maľované podobizne samotného poškodeného, ale taktiež o fotografie priateľov poškodeného, jeho rodičov, miesta bydliska poškodeného alebo rodičov či priateľov, pretože i tieto informácie môžu napomôcť k zisteniu totožnosti poškodeného.¹⁰⁸

Na záver je potrebné dodať, že ustanovenia na ochranu osobných údajov podľa zákona o obetiach trestných činov nemožno zamieňať s ustanoveniami na ochranu utajovaného svedka podľa zákona č. 137/2001 Sb., o zvláštni ochrane svedka a ďalších osôb v súvislosti s trestným řízením.

4.1.5. Oddiel 5. Právo na ochranu pred druhotnou ujmov (§ 17 – 22)

Ustanovenia zákona o obetiach zaradené do piateho oddielu slúžia k zníženiu rizika druhotnej ujmy, ktorá by obeti mohla vzniknúť v dôsledku prístupu Polície Českej republiky, policajných orgánov, orgánov činných v trestnom konaní alebo zdravotníckych zariadení.

Právo obete na ochranu pred druhotnou ujmov obsahuje niekoľko samostatných opatrení, ktoré majú vzniku druhotnej ujmy zabrániť. Jedným z týchto opatrení je právo obete požiadať v ktoromkoľvek štádiu trestného konania alebo aj pred jeho zahájením o zabránenie priameho kontaktu s osobou, ktorú obeť označila za páchatel'a. Predmetné právo obete neslúži len k zamedzeniu ďalšej viktimizácií ale taktiež k naplneniu účelu trestného konania. V prípade ak by totiž došlo ku kontaktu obete s osobou, ktorú označila za páchatel'a, mohla by byť ohrozená schopnosť obete

¹⁰⁷ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 102 s.

¹⁰⁸ JELÍNEK, J., a kolektiv. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 4. vydání. Praha: Leges, 2013, 557 – 558 s.

vypovedať, poprípade uplatniť svoje práva, ktoré jej ako poškodenému v trestnom konaní náležia.¹⁰⁹ Požiadavku obete na zabránenie kontaktu však nie je v niektorých prípadoch možné, napríklad v prípadoch kedy to vylučuje povaha vykonávaného úkonu (metóda konfrontácie) a podobne. V takomto prípade je preto nutné zvážiť, či je vykonanie takéhoto úkonu vôbec nutné a ak áno, snažiť sa, aby bol kontakt obete a osoby páchatel'a obmedzený len na samotný úkon a mimo neho, aby ku kontaktu nedošlo, napríklad oddelenými čakárňami v budovách súdov a ďalších orgánov činných v trestnom konaní. Žiadosť o zabránenie kontaktu môže podať ktorákoľvek obeť, ak však ide o zvlášť zraniteľnú obeť je nutné jej žiadosti vyhovieť.

Ďalšími prostriedkami ochrany obete pred vznikom druhotnej ujmy súvisia s podaním vysvetlenia a výsluchu. Podanie vysvetlenia a samotný výsluch sú situácie, ktoré sú pre obeť celkovo stresujúce a prinajmenšom môžeme hovoriť, že sú pre obeť nepríjemné. Zákon o obetiach trestných činov preto obmedzuje kladenie otázok intímneho charakteru, ktoré nemajú pre danú vec žiaden význam. Zákon však pojem „intímna oblasť“ nedefinuje a dôvodová správa uvádza len, že intímnou oblasťou môže byť napríklad sexualita obete.¹¹⁰ Je teda zjavné, že intímnu oblasť je potrebné vykladať širšie a zahrnúť pod ňu celkovú súkromnú sféru osoby. Keďže nie je vymedzené čo intímnou oblasťou je a čo nie, je na vypočúvajúcej osobe a obeti čo za intímnu oblasť považujú, a teda ak podľa názoru obete otázka smeruje do intímnej sféry má obeť právo podať proti takejto otázke námietku.¹¹¹

Obeť je chránená pre druhotnou ujmu taktiež pomerne novými opatreniami, a to právom obete na dôverníka a prehlásením obete o dopade trestného činu na jej život. Inštitút dôverníka slúži u procesných úkonoch k poskytnutiu psychickej podpory a pomoci obeti. Týmto sa dôverník líši od zmocnenca, ktorý obeť zastupuje a predovšetkým dbá na dodržanie všetkých práv obete ako poškodeného v trestnom konaní. Obeť tak môže mať jednu osobu ako dôverníka a druhú ako zmocnenca, pričom osoba dôverníka je zlučiteľná s postavením zmocnenca. Ak je teda dôverník zároveň zmocnencom, má všetky práva zmocnenca, a môže z tohto titulu zasahovať

¹⁰⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 106 s.

¹¹⁰ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 22 – 23 s.

¹¹¹ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 136 s.

napríklad aj do priebehu úkonu.¹¹²

Už zmieneným novým oprávnením obete je prehlásenie o následkoch trestného činu na jej život. Inštitút je známy zo zahraničia, kde je označovaný ako „Victim Impact Statement“. Týmto prehlásením realizuje obeť svoje právo, aby bola vypočutá, a to nie len z hľadiska objasnenia skutočností, ktoré sú dôležité pre rozhodnutie vo veci. Obeť si týmto prehlásením môže napomôcť pri citovom vyrovnaní s udalosťou a obvinený ma zase možnosť uvedomiť si, čo činom spôsobil.

4.1.6. Oddiel 6. Právo na peňažitú pomoc (§ 23 – 37)

Právo obete na peňažitú pomoc od štátu je jedným z najvýznamnejších práv obetí trestných činov. Úprava peňažitej pomoci obetiam trestných činov v zákone o obetiach je komplexne prevzatá zo zákona č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětím trestné činnosti, avšak s určitými zmenami, predovšetkým v okruhu príjemcov a vo výške odškodnenia.

Hlavným účelom peňažitej pomoci (ako uvádza ustanovenie § 25 zákona o obetiach) je preklenutie zhoršenej sociálnej situácie spôsobené obeti trestným činom. Z toho plynie, že peňažitá pomoc musí byť hlavne rýchla. Tomu odpovedá aj zákonná lehota pre rozhodnutie Ministerstva spravodlivosti o žiadosti o peňažitú pomoc, ktorá činí tri mesiace.¹¹³ Právo na peňažitú pomoc od štátu nemá každá obeť ale len okruh vymedzený v zákone o obetiach v ustanovení § 24¹¹⁴. Pomoc sa však neposkytuje pokiaľ bola škoda už nahradená, a to napríklad páchatelom, poisťovňou alebo inou osobou.

Zákon o obetiach trestných činov zmenil zásadným spôsobom koncepciu posudzovania, kto je oprávnenou osobou z hľadiska odškodňovania z dôvodu ublíženia

¹¹² Taktiež, 147 s.

¹¹³ Táto lehota môže byť vo výnimočných prípadoch predĺžená, porov. ustanovenie § 30 odst. 3 zákona o obetiach trestných činov, napríklad pre potrebu spracovania znaleckého posudku.

¹¹⁴ Právo na peňažitú pomoc má:

- obeť, ktorej bolo v dôsledku trestného činu ublížené na zdraví alebo ktorej bola spôsobená ťažká ujma na zdraví,
- osoba pozostávajúca z obete, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, a to ak bola rodičom, manželom, registrovaným partnerom, dieťaťom alebo súrodencom zomrelého a súčasne v dobe jeho smrti s ním žila v spoločnej domácnosti, alebo osoba, ktorej nebohá osoba poskytovala alebo bola povinná poskytovať výživu,
- obeť trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti a dieta, ktoré je obeťou trestného činu týrania zverejnej osoby, ktorým vznikla nemajetková ujma.

na zdraví, pretože už nepoužíva tzv. bodové hodnotenie podľa vyhlášky, ktorú s účinnosťou od 1.1.2014 zrušil zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Zákon o obetiach trestných činov tak po vzore trestného zákonníku rozlišuje medzi ublížením na zdraví a ťažkou ujmovou na zdraví. Obeti je tak priznávaná peňažitá pomoc nie podľa bodového systému ale na základe zohľadnenia konkrétnych okolností prípadu, čo bodový systém neumožňoval. Aj keď je tento nový systém možno zložitejší a kladie väčšie nároky na osoby, ktoré o peňažitej pomoci rozhodujú, v literatúre sa objavujú názory, ktoré hodnotia tento systém ako pozitívny.¹¹⁵

Žiadosť o poskytnutie peňažitej pomoci je potrebné podať včas, a to u Ministerstva spravodlivosti ČR najneskôr do dvoch rokov odo dňa, kedy sa obeť dozvedela o ujme spôsobenej jej trestným činom (subjektívna lehota), najneskôr však do piatich rokov od spáchania trestného činu (objektívna lehota).

4.2. Úprava práv obetí ako poškodených v trestnom konaní podľa trestného poriadku (TrŘ)

Obeti má nezanedbateľnú rolu taktiež v trestnom konaní, a to v postavení poškodeného. Významné postavenie obeť v trestnom konaní vyplýva predovšetkým zo skutočnosti, že sa jej trestný čin bezprostredne dotkol a obeť ho vnímala vlastnými zmyslami, preto je jej spolupráca s orgánmi činnými v trestnom konaní mimoriadne dôležitá. Trestný poriadok (TrŘ) obeť ako poškodenému priznáva množstvo práv a ochranu práv osôb poškodených trestným činom vymedzuje ako jednu so základných zásad trestného konania (porov. ustanovenie § 2 odst. 15 TrŘ). Keďže osoby poškodené trestným činom oplývajú v trestnom konaní množstvom práv, v tejto podkapitole sa nebudem venovať všetkým týmto právam, ale len tým najvýznamnejším, ktoré zároveň rozoberiem v rámci postavenia poškodeného v jednotlivých fázach trestného konania, konkrétne v rámci prípravného konania a ďalej v konaní pred súdom a v adhéznom konaní.

¹¹⁵ Porov. JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 130 s.

4.2.1. Postavenie poškodeného v prípravnom konaní

Ako som už naznačila vyššie, obeť je často osobou, ktorá trestný čin vnímala vlastnými zmyslami a práve ona je ako poškodený v trestnom konaní osobou, ktorá podnecuje zahájenie trestného konania, a to podaním trestného oznámenia. V prípade, že na základe zistených skutočností bude zahájené trestné stíhanie, je obeť v postavení svedka povinná podať svedeckú výpoveď poprípade dostaviť sa k podaniu vysvetlenia.

Trestné oznámenie je považované za podanie a môže byť tak podľa ustanovenia § 59 odst. 1 TrŘ podané písomne, elektronicky alebo ústne do protokolu u policajného orgánu, poprípade u prokurátora. Písomné trestné oznámenie by malo obsahovať údaje o tom, kto trestné oznámenie podáva, popis skutočností, ktoré nasvedčujú spáchaniu trestného činu ako aj kontaktné údaje obeť. Čo však treba mať na pamäti je, že trestné oznámenie sa následne zakladá do trestného spisu, a z tohto dôvodu by v ňom nemali byť uvedené údaje, ktoré nechce obeť pred páchatel'om zverejňovať (napr. miesto súčasného pobytu). Obeť má tak podľa ustanovenia § 55 odst. 2 TrŘ právo žiadať, aby takéto informácie boli od trestného spisu vedené oddelene. Ak je trestné oznámenie podané ústne, je potrebné aby bola obeť vypočutá, a okrem okolností za ktorých bol trestný čin spáchaný a osobných pomerov obeť k potencionálnemu páchatel'ovi, taktiež či obeť ako poškodený žiada, aby súd rozhodol v trestnom konaní o jej nároku na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, či vydání bezdôvodného obohatenia.¹¹⁶

Už pri podávaní trestného oznámenia, s ohľadom aj na zabránenie vzniku sekundárnej viktimizácie obeť, má obeť k dispozícii prostriedky ochrany. Sú to napríklad právo obeť na to, aby ju pri podávaní trestného oznámenia sprevádzal dôverník (porov. ustanovenie § 21 zákona o obetiach), či právo obeť v prípravnom konaní na výber pohlavia osoby, ktorá ju vypočuje, respektíve, ktorá trestné oznámenie prijíma (porov. ustanovenie § 19 odst. 1 zákona o obetiach). Ďalej má obeť, ak o to požiada, podľa ustanovenia § 158 odst. 2 TrŘ právo byť do jedného mesiaca od podania oznámenia vyzročená o učiných opatreniach.

Každý poškodený má tiež právo nahliadať do spisu podľa ustanovenia § 43 odst. 1 TrŘ, a to bez ohľadu na existenciu súkromnoprávneho nároku voči

¹¹⁶ ŠÁMAL, P. a kolektív. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1941 s.

obvinenému. Avšak s ohľadom na potrebu dosiahnutia účelu trestného konania, môže byť toto právo poškodeného v prípravnom konaní obmedzené a nahliadnutie do spisu odoprené (porov. ustanovenie § 65 odst. 2 TrŘ). Odlišnejšie postavenie má však ten poškodený, ktorý podľa ustanovenia § 43 odst. 3 TrŘ podal návrh na náhradu škody, nemajetkovej ujmy či vydanie bezdôvodného obohatenia. Tento poškodený má na rozdiel od poškodeného, ktorý svoj nárok neuplatnil, posilnené postavenie v tom smere, že po skončení vyšetrovania má právo na preštudovanie trestného spisu a má tiež možnosť navrhnúť doplnenie dokazovania (porov. ustanovenie § 166 odst. 1 TrŘ). Dochádza tak k vyrovnaniu práv poškodeného a obvineného, keďže policajný orgán je povinný poškodeného, rovnako ako obvineného a jeho obhajcu, upozorniť na možnosť preštudovať spis po skončení vyšetrovania najmenej tri dni vopred. Toto právo poškodeného však môže viesť k spomaleniu trestného konania, no nesmieme zabúdať, že je to právo poškodeného a nie jeho povinnosť, a teda v prípade, že svoje právo poškodený neuplatní, ďalší postup policajných orgánov týmto nie je dotknutý.¹¹⁷

Novelizáciou trestného poriadku (TrŘ) v súvislosti s prijatím zákona o obetiach trestných činov došlo k rozšíreniu okruhu osôb, ktorým je doručovaný opis uznesenia o zahájení trestného stíhania, a to práve o osobu poškodeného (porov. ustanovenie § 160 odst. 2 TrŘ). Podľa dôvodovej správy k zákonu o obetiach trestných činov bolo dôvodom zavedenia tohto práva poškodeného včasné uplatnenie práva na náhradu škody, nemajetkovej ujmy alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia v zmysle ustanovenia § 43 odst. 1 a 3 TrŘ.¹¹⁸ Niektorí autori¹¹⁹ však zákonodarcovi vytýkajú, že zavedením predmetného práva poškodeného na zaslanie opisu uznesenia o zahájení trestného stíhania, môže dôjsť k narušeniu dosiahnutia riadneho účelu trestného konania a taktiež práva na obhajobu. Zákonodarca tak podľa niektorých autorov, týmto ustanovením zákona nerešpektuje princíp materiálnej pravdy. Napríklad podľa M. Basíka, právo poškodeného na doručenie opisu uznesenia o zahájení trestného stíhania môže mať vplyv na neskoršiu výpoveď poškodeného, ktorý sa už zo samotného uznesenia môže dozvedieť všetky základné skutočnosti, ku ktorým má byť následne

¹¹⁷ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 248 s.

¹¹⁸ Dôvodová správa k zákonu o obetiach trestných činov, 38 s.

¹¹⁹ Porov. JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*, 11/2015, 22 s alebo BASÍK, M. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevytlévali i dítě. *Státní zastupitelství*, č. 5/2013, 32 – 36 s.

vypočutý.¹²⁰

Poškodený je stranou trestného konania, a to s pomerne širokými procesnými právami. V celom trestnom konaní vystupuje poškodený relatívne samostatne a nezávisle na ďalších stranách trestného konania, prevažne na prokurátorovi, no logicky býva zaradený práve na stranu obžaloby. Poškodený síce nie je oprávnený podávať trestnú obžalobu ani ju zastupovať pred súdom, no trestné konanie môže zásadne ovplyvniť, a to v prípadoch kedy je zahájenie trestného stíhania a pokračovanie v ňom viazané na jeho súhlas (porov. ustanovenia § 163 a 163a TrŘ).¹²¹ Súhlas poškodeného je potrebný iba u niektorých trestných činov, ktoré sú taxatívne vymenované v ustanovení § 163a odst. 1 TrŘ a tento súhlas je viazaný na prípady kedy je poškodený osobou, ktorá je osobou v priamom rade, súrodencom, osvojencom alebo osvojiteľom, manželom, partnerom alebo druhom páchatel'a či inou blízkou osobou, ktorá by ujmu páchatel'a považovala za ujmu vlastnú. Pokiaľ poškodený tento súhlas neudelí, nie je možné v trestnom konaní proti obvinenému pokračovať. Ak však poškodený odmietne dať súhlas s trestným konaním, nie je možné v ňom pokračovať ani za situácie, že by svoje rozhodnutie neskôr zmenil. No v prípade, že súhlas udelí, môže ho vziať späť, a to až do doby než sa odvolací súd odoberie k záverečnej porade. Ako uvádza P. Šámal, súhlas poškodeného so zahájením trestného stíhania je prielomom do zásady legality a oficiality (porov. ustanovenia § 2 odst. 3, 4 TrŘ) a dispozičné právo poškodeného sa vzťahuje na celé trestné stíhanie.¹²² Z inštitútu súhlasu poškodeného s trestným stíhaním však existujú zákonné výnimky. Jedná sa o prípady, kedy poškodený nemôže disponovať s trestným stíhaním, a to napríklad v situácií ak bola trestným činom spôsobená smrť, či v prípade, že poškodeným je osoba mladšia pätnástich rokov (porov. ustanovenie § 163a odst. 1 TrŘ).

¹²⁰ BASÍK, M., taktiež.

¹²¹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. přepracované vydání. Praha : C. H. Beck, 2013, 228 s.

¹²² Taktiež.

4.2.2. Postavenie poškodeného v konaní pred súdom a v adhéznom konaní

Konanie pre súdom je z pohľadu postavenia poškodeného veľmi dôležité, keďže dochádza k jeho aktívnej účasti na trestnom konaní, pretože práve v tomto štádiu trestného konania súd rozhoduje, či poškodenému bude priznaný nárok na náhradu ujmy spôsobenej mu trestným činom obžalovaného.

Je potrebné zdôrazniť, že v konaní pred súdom, ale rovnako aj v iných štádiách trestného konania, rozlišujeme medzi dvoma skupinami poškodených. Prvú skupinu tvoria poškodený, ktorým trestný poriadok priznáva právo na náhradu škody, nemajetkovej ujmy alebo vydanie bezdôvodného obohatenia, teda subjekty adhézneho konania (porov. ustanovenie § 43 odst. 3 a § 228 odst. 1 TrŘ) a druhú skupinu tvoria zase poškodený, ktorým zákon tento nárok nepriznáva (porov. ustanovenie § 43 odst. 1 TrŘ).

Práve s uplatnením nároku podľa ustanovenia § 43 odst. 3 TrŘ vyvstávajú pre poškodeného niektoré nové práva mimo uvedený odsek jedna predmetného ustanovenia. Logicky najdôležitejším je práve právo navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť poškodenému jemu spôsobenú majetkovú škodu, nemajetkovú ujmu alebo právo na vydanie bezdôvodného obohatenia. Uplatnením tohto práva sa poškodený následne stáva subjektom adhézneho konania.

Adhézne konanie nie je samostatným konaním, ale je úzko späté práve s trestným konaním, v ktorom sa prerokováva nárok poškodeného na náhradu ujmy. Poškodený svoj nárok na náhradu ujmy spôsobenej mu trestným činom musí uplatniť najneskôr v hlavnom pojednávaní pred zahájením dokazovania, no tento svoj nárok môže uplatniť už kedykoľvek v prípravnom konaní, čomu sa v praxi aj pomerne často deje (poškodený môže nárok uplatniť už pri ústnom podaní trestného oznámenia do protokolu, viz. podkapitola 4.2.1. tejto práce). Ak poškodený svoj nárok uplatní včas, súd o ňom musí rozhodnúť.

Z návrhu poškodeného na náhradu majetkovej škody či nemajetkovej ujmy v peniazoch alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia musí byť jasné z akých dôvodov a v akej výške svoj nárok uplatňuje. Poškodený tak musí uviesť aká ujma mu trestným činom vznikla (napríklad či na zdraví alebo majetku) a predmetnú ujmu

vyčíslit' v peniazoch (nepostačuje žiadať o priznanie „primeranej náhrady škody“ a podobne). Po uplatnení nároku je však možné jeho výšku v priebehu trestného konania meniť. Stáva sa tak predovšetkým v prípadoch prehlbovania spôsobenej ujmy, napríklad pri zdravotných komplikáciách alebo pri odlišnom stanovení hodnoty odcudzeného alebo poškodeného majetku.¹²³

O návrhu poškodeného na náhradu ujmy súd rozhoduje v rámci rozsudku. V rozsudku môže obžalovanému uložiť povinnosť nahradiť poškodenému škodu, zaplatenie nemajetkovej ujmy v peniazoch či povinnosť vydať bezdôvodné obohatenie. Súd tiež môže poškodeného s jeho nárokom odkázať na občianskoprávne konanie alebo môže poškodenému priznať len časť ním uplatňovaného nároku a vo zvyšku ho odkázať na už spomínané občianskoprávne konanie.¹²⁴ Rozsudok v zmysle ustanovení § 228 a § 229 TrŘ slúži pre poškodeného zároveň ako exekučný titul a pokiaľ odsúdený dobrovoľne nesplní povinnosť uloženú mu takýmto rozsudkom, môže poškodený následne svoj nárok uplatniť v exekučnom konaní.

Uplatnenie nároku poškodeného voči obvinenému (obžalovanému) v rámci trestného konania je vo viacerých smeroch pre poškodeného výhodné. Predovšetkým má takýto postup pre poškodeného význam z hľadiska rýchlosti rozhodnutia o náhrade majetkovej škody alebo nemajetkovej ujmy či o vydaní bezdôvodného obohatenia a zároveň tento postup nevyžaduje od poškodeného vynaloženie zvýšených výdajov (predovšetkým v podobe súdneho poplatku). Význam pre uplatnenie nároku poškodeného v trestnom konaní má pre poškodeného aj to, že trestné konanie ho nezaťažuje dôkazným bremenom, ako by tomu bolo v občianskoprávnom konaní a zároveň sa rozhodnutím o povinnosti obžalovaného nahradiť majetkovú škodu alebo nemajetkovú ujmu alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia získaného trestným činom doplňuje preventívno-výchovné pôsobenie uloženého trestu pre obžalovaného.¹²⁵

Výrokom o náhrade škody, nemajetkovej ujmy v peniazoch alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia podľa ustanovenia § 228 TrŘ nie je možné rozhodnúť o náhrade nákladov poškodeného, ktoré boli potrebné k účelnému uplatneniu jeho

¹²³ DANKOVÁ, K., PELC, V. *Právní pomoc obětem trestných činů*. Praha: CSSP, 2014, 46-47 s.

¹²⁴ porov. ustanovenia § 228 a § 229 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

¹²⁵ ŠÁMAL, P., a kolektiv. *Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář*. 7 vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 2830 s.

nároku na náhradu škody, nemajetkovej ujmy alebo vydanie bezdôvodného obohatenia v trestnom konaní. K tomuto slúži ustanovenie § 154 TrŘ, ktoré upravuje podmienky a rozsah náhrady týchto nákladov poškodeného. Takto účelne vynaložené náklady poškodeného v trestnom konaní mu môžu byť v prípade ak tomu nebráni povaha veci alebo okolnosti prípadu tiež priznané ak mu nebol súdom priznaný nárok na náhradu alebo nemajetkovej ujmy v peniazoch alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia ani len z časti (porov. ustanovenie § 154 odst. 2 TrŘ).

Ako môžeme vidieť, úpravu práv obetí trestných činov nenájdeme len v zákone o ochrane obetí trestných činov ale taktiež v trestnom poriadku a v ďalších zákonoch. Úprava práv obetí je ale najviac koncentrovaná práve v už spomínanom zákone o obetiach. Nemožno však nepoznamenať, že niektoré práva zákon o obetiach upravil pomerne obširne a široko, čo výkon týchto práv v praxi obetiam a povinným subjektom veľmi neľahčuje. Povinné subjekty sú neraz podrobené veľkému administratívne zaťaženiu a rovnako výkon práv obetí trestných činov ako poškodených v trestnom konaní môže spôsobiť spomalenie celého trestného procesu, čo nenabúrava len základný účel trestného konania ale taktiež to neprospieva samotným obetiam, respektíve poškodeným. Zlepšenie dikcii zákona ale aj výkon práv obetí v praxi môže priniesť novela zákona o obetiach trestných činov, ktorá vzala do úvahy napríklad aj veľmi kritizované právo obetí na informácie.

5. Restoratívna justícia

Koncom osemdesiatych rokov 20. storočia sa začal formovať akýsi model spravodlivosti v podaní istej alternatívy k tradičnému (retributívnemu) modelu trestnej justície. Retributívny systém trestnej justície, ktorého cieľom je predovšetkým potrestanie páchatel'a, začal byť postupom času podrobovaný viktomologicky orientovaným otázkam, ktoré odhalili, že tento systém trestnej justície dostatočne nereflektuje práva obetí trestných činov, ktorým by mala byť venovaná väčšia pozornosť. Na tomto základe sa začala formovať nová penologická forma trestania,¹²⁶ restoratívna justícia. Restoratívna justícia vníma trest predovšetkým ako možnosť náhrady škody, ktorá bola trestným činom spôsobená, no nemyslí sa len materiálna škoda ale taktiež všetky ostatné ujmy. V ponímaní tejto justície slúži trest uložený páchatel'ovi hlavne ako náprava sociálnych vzťahov medzi páchatel'om a obeťou, ktoré boli narušené spáchaním trestného činu.

Postavenie poškodeného (obete) v tradičnej retributívnej justícii je pomerne kontroverznou otázkou. Vo všeobecnosti sa podpora a odškodnenie obetí trestných činov javí ako hlavný cieľ tradičnej trestnej justície. V praxi však vidáme, že veľká časť formálnych trestných systémov sa zameriava poväčšine na páchatel'a trestného činu než na osobu trestným činom poškodenú. Veľká časť trestného konania je venovaná identifikovaniu, obvineniu a potrestaniu páchatel'ov trestných činov. Rovnako tak činia aj štátne orgány, či už polícia, sudcovia, prokurátori alebo väzenský personál, všetci títo sa v trestnom procese zameriavajú prevažne na osobu páchatel'a. Štát samozrejme na osobu poškodenú trestným činom nezabúda, ale medzi páchatel'om a obeťou panuje akási nerovnováha, a to v rovine pokiaľ ide o rozdelenie aktivity príslušných orgánov alebo rozloženie prostriedkov slúžiacich k ochrane obetí a k ich následnému odškodneniu.

Restoratívna justícia mení zaužívané štandardy nahl'adania na tradičné systémy trestnej justície. Jednou z otázok, ktorá spolu s vývojom restoratívnej justície vystala je, že či zaužívané trestné systémy jednotlivých krajín dostatočne odzrkadľujú potreby obetí trestných činov a či dokážu dostatočne obetiam poskytnúť ochranu ich práv. V tejto sfére sa začali rozvíjať rôzne viktomologicky orientované príručky, ktoré riešili

¹²⁶ KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? *Trestní právo*. č. 3/2003, 2 s.

problematiku trestania a zachádzania s páchatel'mi, no zároveň sa orientovali na cieľ, ktorým je zlepšenie postavenia obetí v trestnom konaní a zároveň docielenie účinnejšieho odškodňovania obetí v dôsledku ujmy, ktorú utrpeli následkom trestného počinania páchatel'a.¹²⁷

Čo si však vlastne pod pojmom restoratívna justícia predstaviť? Ako plynie zo samotného názvu, ide o napravenie niečoho. Jedná sa o napravu stavu, ktorý nastal spáchaním trestného činu. Restoratívna justícia sa teda, na rozdiel od tej retributívnej, neorientuje len na potrestanie páchatel'a, ale do úvahy berie aj ďalšie osoby, ktoré boli trestným činom bezprostredne dotknuté. Vysvetlením pojmu restoratívnej justície sa zaoberali hlavne medzinárodne organizácie. Medzi najdôležitejšiu z týchto definícií je možné považovať pracovnú definíciu restoratívnej justície, ktorú zformulovala aliancia nevládných organizácií pôsobiacich pri OSN. Tá stanovila, že restoratívna justícia je proces, pri ktorom všetky strany, majúce účasť na určitom trestnom čine, sa spoločne stretávajú, a to za účelom kolektívneho posúdenia ako vyriešiť nepriaznivé následky trestného činu a taktiež jeho budúcich dôsledkov.¹²⁸ V iných zahraničných literatúrach sa zase stretávame s pomenovaním restoratívnej justície ako systému zaoberajúceho sa zaistením primeranej náhrady škody obetiam ale taktiež systémom zameraným na znižovanie strachu z kriminality, posilňovanie pocitu spolupatričnosti a riešenie potrieb nie len osôb poškodených trestným činom, ale taktiež páchatel'ov.¹²⁹

Koncept restoratívnej justície nemožno chápať len ako úplný protiklad k tradičnej trestnej justícii. Restoratívna justícia takýto tradičný pohľad práve rozvíja. F. Ščerba uvádza, že: „*Restorativní justice vychází z toho, že trestný čin nepředstavuje pouze porušení veřejného zájmu, porušení práva a útok na stát, ale že jde především o konflikt mezi pachatelem trestného činu a konkrétní obětí.*“¹³⁰ Ústrednou postavou v restoratívnej justícii je teda okrem páchatel'a aj obeť trestného činu.

¹²⁷ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL J., a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, 128 – 136 s.

¹²⁸ UNITED NATIONS, Office on Drugs and Crime: *Handbook on Restorative Justice Handbook programmes*, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York, 2006, 7 s, dostupné na : WWW https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017).

¹²⁹ MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER R. *The oxford handbook of criminology*. Oxford Press, 2012, 415 s.

¹³⁰ ŠCERBA, F., *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 23 s.

Najčastejším príkladom výkonu restoratívnej justície je rozprava medzi páchatelom a obeťou, teda mediácia. V mediácii dochádza k stretnutiu tvárou v tvár medzi páchatelom a obeťou, ktoré prebieha na bezpečnej pôde k vydiskutovaniu celého incidentu, ujmy, ktorá bola spôsobená, a ako by mohlo dôjsť k jej náprave. Mediácií sa budem podrobnejšie venovať v podkapitole 5.2.1. tejto práce.

5.1. Poškodený (obet') v rámci restoratívnej justície

Restoratívna justícia sa v prvom rade zaujíma o osobu poškodenú, aká ujma jej bola spôsobená a ako ju napraviť. Naproti tomu, ako som už uviedla v úvode tejto kapitoly, retributívny systém trestnej justície je zameraný na adekvátnu formu potrestania páchatel'a, pričom práve spravodlivosť je ponímaná spôsobom, že jej je možné dosiahnuť najlepšie práve spomínaným potrestaním osôb, ktoré sa dopustili trestnej činnosti. Pre napĺňovanie spravodlivosti je naopak pre restoratívnu justíciu príznačné úsilie zamerané na maximálnu mieru obnovy toho, čo bolo trestným činom narušené a ak je to dobre možné aj o urovanie konfliktu medzi páchatelom a poškodeným, ktorý vznikol práve spáchaním trestného činu.¹³¹

Restoratívna justícia ide ruka v ruke s uplatňovaním alternatívnych trestov. Náprava konfliktného stavu má veľký význam prevažne pre osobu trestným činom poškodenú a spolu s alternatívnymi opatreniami, hlavne v podobe odklonov v trestnom konaní, sú v súlade so zavedeným medzinárodným trendom, ktorý usiluje o väčšie zohľadnenie záujmov poškodených v rámci trestného konania. K základným spôsobom urovnania konfliktného stavu medzi poškodeným a osobou obvinenou z trestného činu je materiálna kompenzácia, teda náhrada škody, ktorá vznikla v dôsledku spáchaného trestného činu. Aplikácia alternatívnych opatrení, v rátane odklonov, je v Českej republike, rovnako ako aj v zahraničí, spájaná prevažne s tým, že sa obvinený s poškodeným vyrovná práve v otázke náhrady škody.¹³²

¹³¹ ZEHR, H., *Úvod do restoratívnej justície*. Sdružení pro probaci a mediaci v justici, Praha, 2003, 15 -16 S.

¹³² ŠCERBA, F., *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 24 - 25 s.

5.1.1. Postavenie poškodeného v rozhodovaní o odklonoch v trestnom konaní

Prevažne v dvadsiatej hlave, no taktiež vo viacerých iných procesných ustanoveniach trestného poriadku (TrŘ)¹³³, stanovuje TrŘ niektoré odchýlky od obecnej úpravy trestného konania. Zásadnou kategóriou v rámci tzv. zvláštnych spôsobov vedenia konania sú takzvané odklony. Pojem odklon však zákon č. 40/2009 trestný zákonník (ďalej tiež „TZ“) ani trestný poriadok Českej republiky nedefinujú. Samotný pojem odklonu má mnoho významov, ale zjednodušene môžeme hovoriť, že odklon je akousi alternatívou štandardného trestného konania. Je to odchýlka od typického priebehu trestného procesu a znamená, že trestné konanie nedospeje do svojho obvyklého konca, do vynesenia odsudzujúceho rozsudku, nedôjde k vysloveniu viny, k uloženiu klasickej trestnej sankcie, ale konanie sa od štandardného trestného procesu odkloní a trestná vec sa vyrieši inak, napríklad, pomerne často zastavením trestného stíhania. V súčasnej platnej českej právnej úprave rozlišujeme niekoľko typov odklonov, a sú nimi inštitúty ako podmienené zastavenie trestného stíhania, vrátane podmieneného odloženia podania návrhu na potrestanie v skrátanom prípravnom konaní, narovnanie, dohoda o vine a treste, odstúpenie od trestného konania o previnení a v širšom zmysle sa odklonom myslí aj trestný príkaz.¹³⁴

Z hľadiska postavenia poškodeného sú jeho procesné práva v rámci odklonov najviac rozšírené u podmieneného zastavenia trestného stíhania, podmieneného upustenia od podania návrhu na potrestanie a najvýznamnejšie postavenie má poškodený v prípade narovnania. Z dôvodu rozsahu a tematického zamerania tejto práce sa budem v tejto podkapitole venovať podmienenému zastaveniu trestného stíhania a narovnaniu, a to z pohľadu postavenia poškodeného.

Rola poškodeného v prípade odklonov je nepochybne dôležitá, považujem však za potrebné zmieniť, že použitie odklonov nie je možné vždy, ale až po splnení určitých všeobecných kritérií. Týmito kritériami sú najmä, že trestný čin má menšiu spoločenskú škodlivosť, a takáto škodlivosť je vyjadrená nízkou trestnou sadzbou odňatia slobody, ktorá páchatel'ovi hrozí, ďalej je to súhlas obvineného a poškodeného

¹³³ Napríklad ohľadne narovnania porov. ustanovenie § 362 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ).

¹³⁴ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Leges, 2016, 727 – 730 s.

s požitím predmetného odklonu, náhrada škody alebo iné opatrenia k jej náhrade zo strany páchatel'a a v neposlednej rade tiež skutočnosť, že použitie odklonu je dostatočné z pohľadu účelu trestného konania.

Inštitút podmieneného zastavenia trestného stíhania sa do českého trestného poriadku dostal novelou vykonanou zákonom č. 293/1993 Sb. Jedná sa o prvý druh odklonu, ktorý bol do českého právneho poriadku zavedený a zároveň ide o odklon, ktorý je v praxi používaný veľmi často, a ktorým je vyriešená veľká časť trestných vecí. Podmienené zastavenie trestného stíhania je založené na upustení od trestného stíhania obvinenej osoby spolu so stanovením skúšobnej doby, v ktorej je na obvineného možné výchovne pôsobiť a kontrolovať, že vedie riadny život. Ustanovenie § 307 odst. 1 TrŘ stanovuje obligatórne podmienky, ktoré je potrebné naplniť aby mohol byť tento druh odklonu aplikovaný. Týmito podmienkami sú:

- Trestné konanie sa vedie o prečine.
- Obvinený sa k činu priznal a so zastavením trestného stíhania súhlasí.
- Obvinený nahradil škodu, ak ju trestným činom spôsobil, alebo s osobou poškodenou trestným činom uzavrel dohodu o náhrade takto spôsobenej škody alebo obvinený učinil iné vhodné opatrenia k náhrade škody.
- Obvinený vydal bezdôvodné obohatenie, trestným činom získané.
- Vzhľadom k osobe obvinenej z trestného činu, s prihliadnutím k jeho životu a k okolnostiam prípadu sa podmienené zastavenie trestného stíhania javí ako dostačujúce.

Nahradenie majetkovej a nemajetkovej ujmy, respektíve kroky, ktoré vedú k jej nahradeniu a taktiež k vydaniu bezdôvodného obohatenia splňujú dva účely. Prvým je, že obvinený sa snaží týmto krokom odstrániť následky, ktoré spôsobil, a v materiálnej rovine sa vyrovnat' s osobou poškodenou jeho činom. Druhý účel sa už týka priamo osoby poškodenej. Postavenie poškodeného sa v prípade povinnosti obvineného nahradit' mu spôsobenú škodu premieta do toho, že sa mu výrazne uľahčuje jeho postavenie v trestnom procese, pretože v trestnom konaní nemusí ďalej vyvíjať žiadnu alebo len nepatrnú aktivitu cielenú na nahradenie mu vzniknutej škody, čím sa vyhne často zdĺhavému adhéznemu konaniu, poprípade uplatňovaniu náhrady škody

v občianskoprávnom konaní.¹³⁵

Alternatívnym spôsobom okamžitej náhrady škody poškodenému zo strany obvineného, je dohoda o náhrade škody medzi obvineným a poškodenou osobou. Aby mal však poškodený istotu, že obvinený dohodu dodrží, z hľadiska právnej istoty je účelné uzavrieť takúto dohodu v písomnej podobe, v prípade vyššej hodnoty škody, ktorú ma obvinený nahradiť, dokonca v podobe vykonateľného notárskeho zápisu.¹³⁶ Iným opatrením, ktoré naplňuje povinnosť obvineného k náhrade škody je uloženie prostriedkov na náhradu škody v prospech poškodenej osoby, a to do úschovy súdu (porov. č. 20/1995 Sb. rozh. tr.), poprípade, aby škodu za obvineného nahradil iný subjekt, napríklad jeho zamestnávateľ. Za iné opatrenie k náhrade škody sa však nepovažuje iba sľub obvineného daný orgánom činným v trestnom konaní, že škodu spôsobenou trestnou činnosťou nahradí (porov. č. 27/1997 Sb. rozh. tr.). Oproti narovnaniu, aplikácia podmieneného zastavenia trestného stíhania prichádza v úvahu aj u menej majetných obvinených, ktorý tak nemusia nahradiť škodu jednorazovo ale práve uzavretím dohody o náhrade škody s poškodeným sú schopný škodu splácať postupne. Takáto výhoda vyplýva predovšetkým z toho, že rozhodnutie o podmienenom zastavení trestného stíhania je rozhodnutím mezitýmym a je spojené so stanovením skúšobnej doby počas ktorej je možné dohodu o náhrade škody medzi obvineným a poškodeným kontrolovať a v prípade jej nesplnenia pokračovať v trestnom stíhaní.¹³⁷ Poškodený má, s ohľadom na vyššie uvedené preto, právo podať proti rozhodnutiu o podmienenom zastavení trestného stíhania a stanovení skúšobnej doby, rovnako tak proti rozhodnutiu, že sa obvinený osvedčil, sťažnosť.¹³⁸

Narovnanie je druhom odklonu, kde sa najviac prejavujú prvky restoratívnej justície. U narovnania sa do popredia dostáva záujem na tom, aby sám obvinený dôsledne odčinil všetky následky, ktoré prečinom spôsobil, a tento záujem je radený pred záujem na trestnom postihu obvineného.¹³⁹ Narovnanie je založené hlavne na dohode medzi obvineným a poškodeným, ktorú je možné uzavrieť len v prípade, že sa

¹³⁵ ŠCERBA, F., *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, 66 s.

¹³⁶ POKORNÝ, M., K formě dohody o náhradě škody uzavřené mezi poškozeným a obviněným. *Trestně právní revue*. 2003, č. 11, 19 – 26 s.

¹³⁷ ŠCERBA, F., *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, 67 - 68 s.

¹³⁸ porov. ustanovenie § 307 a §308 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

¹³⁹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 4 přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 745 s.

obvinený dopustil prečinu. Badateľný restoratívny prvok, ktorý sa u narovnaní uplatňuje, na rozdiel od podmieneného zastavenia trestného stíhania, je, že k narovnaní nie je potrebný len súhlas obvineného ale rovnako tak aj súhlas poškodeného, a nepostačuje ak je medzi obvineným a poškodeným uzatvorená len zmluva o náhrade spôsobenej škody. V prípade narovnaní je potrebná úplná náhrada ujmy alebo vydania bezdôvodného obohatenia. Ďalším predpokladom narovnaní, okrem toho, že sa musí jednať o prečin, je, že k aplikácii narovnaní je potrebný súhlas obvineného a poškodeného a obvinený musí nahradiť celú ujmu, ktorú poškodenému prečinom spôsobil. Všetky podmienky, teda znejú¹⁴⁰:

- Prehlásenie obvineného, že spáchal skutok, kvôli ktorému je trestne stíhaný a zároveň nie sú dôvodné pochybnosti o tom, že takéto prehlásenie bolo učené slobodne, vážne a určito.
- Obvinený zloží na účet súdu (v prípravnom konaní na účet prokurátora) peňažnú čiastku určenú na pomoc štátu obetiam trestných činov.
- Pred rozhodnutím o schválení narovnaní dôjde k vypočutiu obvineného a poškodeného.

Narovnanie schvaľuje a trestné stíhanie zastavuje súd (v prípravnom konaní prokurátor), a to ak sú splnené všetky podmienky a takýto spôsob sa pre dotyčný orgán javí ako dostačujúci vzhľadom k povahe a závažnosti spáchaného činu, k miere akou bol prečinom dotknutý verejný záujem, ďalej k osobe obvinenej, k jej osobným a majetkovým pomerom.¹⁴¹ Proti tomuto rozhodnutiu môže obvinený, poškodený, a v konaní pred súdom aj prokurátor, podať sťažnosť, ktorá má odkladný účinok.¹⁴²

Na záver môžeme zhrnúť, že zavedením odklonov do českého právneho poriadku došlo nepochybne k rozšíreniu práv poškodeného a zároveň k posilneniu jeho procesného postavenia, a to tak, že prostredníctvom odklonov je poškodenému umožnené dosiahnuť rýchlejšie a oveľa jednoduchšie náhrady spôsobenej škody (ujmy), než ak by sa svojho práva domáhal prostredníctvom adhézneho konania, poprípade v občianskoprávnom konaní. Z hľadiska restoratívnej justície pôsobia odklony k urovnaniu konfliktného stavu medzi páchatelom a osobou poškodenou

¹⁴⁰ porov. ustanovenia § 309 a § 310 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

¹⁴¹ porov. ustanovenie § 309 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

¹⁴² porov. ustanovenie § 309 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

v dôsledku trestnej činnosti páchatel'a. Poškodený prostredníctvom odklonov nedosiahne len materiálnej satisfakcie, ale taktiež aj morálnej satisfakcie, a to tým, že odklonom dochádza k potrestaniu páchatel'a, keďže odklony sa v konečnom dôsledku približujú k trestom.¹⁴³

5.2. Postavenie Probačnej a mediačnej služby v rámci restoratívnej justície

Probačná a mediačná služba je orgánom, ktorej hlavným cieľom je predchádzať kriminalite, obmedzovať rizika jej opakovania, motivovať páchatel'a k odčineniu škôd, ktoré napáchal a v neposlednom rade pri riešení trestnej činnosti taktiež zohľadniť potreby a záujmy obetí trestných činov. Činnosť Probačnej a mediačnej služby ako celistvého orgánu je upravený v zákone č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (ďalej tiež „zákon o Probačnej a mediačnej službe“), ktorý nadobudol účinnosti dňa 1.1.2001. Prijatím tohto zákona došlo k veľmi dôležitému kroku v rámci racionalizácie trestnej justície a činnosť Probačnej a mediačnej služby je nepochybne dôležitým predpokladom k napĺňovaniu cieľov alternatívneho trestania a predovšetkým restoratívnej justície.¹⁴⁴

Ako som už naznačila v úvode, vymedzenie činnosti Probačnej a mediačnej služby nájdeme v zákone o Probačnej a mediačnej službe, ktorý Probačnej a mediačnej službe kladie za úlohu vytvárať predpoklady k tomu, aby vec mohla byť vo vhodných prípadoch prerokovaná v niektorom zo zvláštnych druhov trestného konania (tzn. odklonoch), k uloženiu a vykonaniu trestu, ktorý nie je spojený s odňatím slobody, alebo nahradením väzby iným opatrením.¹⁴⁵ Ďalej zákon uvádza demonštratívny výpočet jednotlivých činností Probačnej a mediačnej služby, akými sú predovšetkým obstarávanie podkladov k osobe obvinenej z trestného činu, konkrétne k jeho rodinnému a sociálnemu zázemiu, činnosť mediačného charakteru a jednu z kľúčových aktivít Probačnej a mediačnej služby, teda vykonávanie dohľadu, sledovanie a kontrolu

¹⁴³ ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*. 2009, č. 2, dostupné na WWW: <https://www.beckonline.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembqhfpxi4s7gjpgxg5dsl4ztg&toci d=nrptembqhfpxi4s7gjpgxg5dsl4ztg> (naposledy navštívené 31.1.2017).

¹⁴⁴ ŠČERBA, F., *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 387 - 389 s.

¹⁴⁵ porov. ustanovenie § 4 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

odsúdených osôb v skúšobnej dobe, kontrolu výkonu ďalších trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody a sledovaním výkonu ochranných opatrení.¹⁴⁶ Medzi ďalšie zásadné činnosti Probačnej a mediačnej služby nepochybne patrí aj napomáhanie pri odstraňovaní následkov trestného činu poškodeným a ďalším osobám, ktorých sa trestný čin bezprostredne dotkol¹⁴⁷. Probačná a mediačná služba zohráva tiež úlohu v prevencii pred trestnou činnosťou¹⁴⁸.

Medzi najdôležitejšie činnosti Probačnej a mediačnej služby v rámci restoratívnej justície možno nepochybne považovať mediáciu v trestných veciach, ktorá je na území Českej republiky poskytovaná výhradne Probačnou a mediačnou službou.

5.2.1. Mediácia

Mediácia patrí medzi alternatívne postupy, ktoré smerujú k riešeniu trestných vecí realizovaných mimo systém trestného práva. Probačná a mediačná služba napomáha osobám poškodeným trestným činom jednak poskytovaním informácií ale najmä poskytovaním pomoci pri uplatňovaní ich nároku na náhradu škody, a to práve činnosťou mediačného charakteru.

Hlavnými osobami mediácie sú obvinený a poškodený, ktorý sa pri mediácii stávajú aktívnymi účastníkmi procesu riešenia svojho prípadu. Mediácia sa líši od súdneho sporu v tom, že práve účastníci v rámci mediácie majú najvyššiu autoritu. Pre obvineného je mediácia prostriedkom, ako môže prevziať za svoje jednanie zodpovednosť a poškodený sa zase môže podieľať na svojej satisfakcii, a to nie len materiálnej, ale aj morálnej. Mediácia ďalej umožňuje odľahčiť preťaženie súdov a je taktiež jednou z možností ako znížiť náklady na trestnú politiku.¹⁴⁹ Mediácia samotná, má potom význam najmä ako prostriedok pri uplatňovaní odklonov v trestnom konaní ale využívaná je taktiež pri riešení otázky náhrady škody v adhéznom konaní a nie je vylúčená v žiadnom trestnom konaní, pretože uzmierenie páchatel'a trestného činu

¹⁴⁶ porov. ustanovenie § 4 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

¹⁴⁷ porov. ustanovenie § 4 odst. 3 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

¹⁴⁸ porov. ustanovenie § 4 odst. 5 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

¹⁴⁹ RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. *Trestní právo* 1997, č. 3, 8 s.

a obeť môže byť jednak za určitých podmienok poľahčujúca okolnosť (porov. § 41 písm. j) a n) TZ), a jednak, najmä pre poškodeného, môže mať psychologický prínos.¹⁵⁰

Aby bol naplnený účel mediácie, je potrebné aby mediáciu vykonávali kvalifikované osoby, tzv. mediátori, ktorých úlohu v trestných veciach plnia úradníci Probačnej a mediačnej služby. Keďže mediácia vychádza z toho, že na trestný čin je nahliadané ako na konflikt medzi obeťou (poškodeným) a páchatelom, úlohou mediátora je predovšetkým navrhnúť stranám sporu inú možnosť vyriešenia ich konfliktu než by tomu bolo v súdnom konaní a ďalej umožňuje, aby páchatel trestného činu a obeť hovorili spoločne o tom, čo sa stalo a ako docieľiť vyriešenie celej situácie. Celý proces mediácie je založený na dobrovoľnosti strán, neexistujú žiadne prostriedky donútenia strán sporu k tomu, aby vyriešili vzájomný konflikt bez toho, aby s mediáciou súhlasili. Zároveň je potrebné mať na pamäti, že aj mediácia, rovnako ako trestné konanie, je podrobená určitým princípom. Mediátor musí byť vždy nestranný, pričom táto nestrannosť sa vzťahuje aj k výsledku mediačného procesu. Mediátor nerozhoduje o výbere vhodného prostriedku vyriešenia konfliktu účastníkov, rovnako tak do tohto nesmú zasahovať ani orgány činné v trestnom konaní, predseda senátu či prokurátor. Tí nesmú mediátorovi ukladať pokyny k tomu akým spôsobom a k akému výsledku má mediáciu vykonávať.¹⁵¹

Mediátor dbá predovšetkým na to, aby každá zo strán mediácie mala dostatok priestoru na komunikáciu, ktorá má byť pre obe strany vyvážená a hlavne, aby bolo dosiahnuto požadovaného cieľa mediácie. Úloha mediátora spočíva hlavne v tom, že kontaktuje obe strany sporu, teda obvineného a poškodeného, s cieľom zistiť, či majú o mediáciu záujem a v zmysle urovnania ich konfliktu im navrhne osobné stretnutie. Takéto osobné stretnutie však nemusí byť vždy dobre možné a ani vhodné a poškodený sa musí cítiť pri výkone mediácie dostatočne v bezpečí. Ak takáto požiadavka nemôže byť naplnená, výkon mediácie, so súhlasom strán, môže prebehnúť prostredníctvom mediátora, a taktiež za prítomnosti právnych zástupcov zúčastnených strán, ktorými sú hlavne obhajca obvineného a zmocnenec poškodeného.

¹⁵⁰ ŠCERBA, F., *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 417 S.

¹⁵¹ porov. ustanovenie § 7 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Ťažiskom celej mediácie je navodenie pocitu bezpečia. Je potrebné zaistiť, aby sa obeť behom mediácie cítila v bezpečí a zároveň sa pri kontakte s páchatel'om necítila v ohrození, napríklad z obavy, že páchatel' bude v čine pokračovať alebo, žeby obeti hrozil iný druh nepriaznivého jednanja z jeho strany.¹⁵² Následne by obeť, resp. poškodený, mala vyličiť aký dopad mal pre ňu trestný čin páchatel'a, čo je daný čin spôsobil a obvinený by zase mal obeť vysvetliť čo ho k činu viedlo. Po takejto vzájomnej interakcii strán by mal obvinený prejavovať ľútosť nad svojim chovaním, ktorým sa dopustil ujmy voči obeť. Takto prejavovaná ľútosť zo strany páchatel'a môže mať mimo iné význam aj z hľadiska využitia inštitútu upustenia od potrestania, respektíve upustenia od potrestania s dohľadom.¹⁵³ Až po takomto vyličení skutočností je možné v mediácii prejsť k náhrade škody pre poškodenú osobu a k náprave iných dopadov, ktoré mali vplyv na poškodeného.

Mediácia poskytovaná Probačnou a mediačnou službou je bezplatná a založená predovšetkým na súhlase oboch strán. Na záver je potrebné zmieniť, že mediácia je s trestným konaním previazaná a jej výsledky sú v jeho rámci zohľadnené.

Restoratívna justícia nie je len o uplatňovaní alternatívnych trestov, predovšetkým ide o zmenu filozofie prístupu k osobe páchatel'a a taktiež reakcie spoločnosti na čin, ktorého sa dopustil. Hlavnou ideou restoratívnej justície je, že upúšťa od dominantného potrestania páchatel'a a od snahy izolovať ho od spoločnosti, a práve naopak, snaží sa o odčinenie nepriaznivých dôsledkov trestného činu a pracovať na obnove vzťahu páchatel'a so spoločnosťou, a to rovno s páchatel'ovou účasťou.¹⁵⁴

Samotný trestný poriadok (TrŘ) v ustanovení § 2 odst. 15 uvádza zásadu zaistenia práv osoby poškodenej trestným činom a zásadu šetrného prístupu k poškodenému. Keďže ustanovenie § 2 TrŘ vymedzuje zásady trestného konania, je vyššie zmieneným ustanovením zvýraznený samotný aspekt restoratívnej justície v českom trestnom konaní. Týmto restoratívnym prístupom nepochybne dochádza

¹⁵² KARABEC, Z. Restoratívni justice - *sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: IKSP, 2003, dostupné na WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf>, 11 s (naposledy navštívené 31.1.2017).

¹⁵³ porov. ustanovenia § 46 odst. 1 a § 48 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁵⁴ SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. *Punishment and Society*. vol.3, no. 2, 2001. 215 s.

k posilňovaniu postavenia poškodeného v trestnom konaní, avšak nesmieme zabúdať, že základným účelom trestného konania stále zostáva predovšetkým náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatel'ov podľa zákona, pričom konanie pritom musí pôsobiť k upevňovaniu zákonnosti, k predchádzaniu a zamedzovaniu trestnej činnosti, k výchove občanov v duchu dôsledného zachovávanía zákonov a pravidiel občianskeho súžitia a čestného plnenia povinností k štátu a spoločnosti.¹⁵⁵

¹⁵⁵ porov. ustanovenie § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (TrŘ)

Záver

Predmetom tejto práce bolo zoznámiť čitateľov s problematikou ochrany obete trestného činu, ktorá v posledných rokoch zásadne rezonuje v oblasti úpravy práv týchto osôb v právnom poriadku Českej republiky. V tejto práci som sa zamerala predovšetkým na rozbor postavenia obete trestného činu z pohľadu úpravy zakotvenej v zákone o obetiach trestných činov ale taktiež z pohľadu postavenia obete ako poškodeného v trestnom konaní a jej práv upravených v trestnom poriadku.

Cieľom mojej práce bolo zhodnotiť, či súčasná právna úprava zakotvujúca práva obetí trestných činov vyhovuje štandardom, ktoré by mali obetiam náležať a či je ochrana práv obetí zo strany povinných subjektov poskytovaná obetiam dostatočne citlivo a ohľaduplne.

Ak sa pozrieme na proces vývoja akým si osoba obete na legislatívnej úrovni v Českej republike prešla, môžeme s istotou povedať, že dnešná úprava v porovnaní s minulosťou je viac než pozitívnym prínosom. Zákon o obetiach trestných činov, upravil práva obetí komplexne a priniesol tak ucelenosť a systematiku v tejto oblasti, zakotvil pre obete úplne nové práva, ktoré právny poriadok Českej republiky doposiaľ nepoznal ale taktiež doterajšie práva obetí posilnil. Komplexnosť pozorujeme predovšetkým v tom, že zákon o obetiach ako prvý ucelene upravil práva obetí trestných činov ako subjektu poberajúceho zvláštnu starostlivosť zo strany štátu. Inovatívny bol zákon taktiež v oblasti úpravy chovania hlavne orgánov činných v trestnom konaní voči obetiam trestných činov. Zákon sa snaží docieľiť práve prostredníctvom citlivého a ohľaduplného zachádzania zo strany subjektov v zákone vymenovaných, aby u obetí nedochádzalo k sekundárnej viktimizácii. Medzi nepochybné prínosy zákona o obetiach patrí taktiež komplexná úprava peňažitej pomoci obetiam, ktorá do účinnosti zákona o obetiach bola upravená v zákone č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ktorý mimo iné do českého právneho poriadku pojem obeť zaviedol. Zákon o obetiach právo na peňažitú pomoc novelizoval a jej pôsobnosť rozšíril na širší okruh osôb. S účinnosťou novej právnej úpravy sa obeť trestného činu dočkala aj definície, ktorá je obsahovo obdobne používaná aj v iných vedných disciplínach, než je právo (napríklad vo viktimológii). Mimo definíciu a pojem obeť priniesol zákon o obetiach taktiež pojem zvlášť

zraniteľnej obeť. S prijatím zákona o obetiach trestných činov došlo k novelizácií mnohých právnych predpisov. Azda najcitelnejšou novelizáciou podstúpil trestný poriadok (TrŘ), kde došlo nepochybne k posilneniu role obeť ako poškodeného v trestnom konaní ale zákonodarca upriamil pozornosť aj na samotného páchatel'a trestného činu a do trestného poriadku zaviedol inštitút predbežných opatrení.

Vo vymenovávaní toho čo všetko zákon o obetiach trestných činov do právneho poriadku Českej republiky priniesol by som mohla pokračovať ešte dlho, ale otázkou je či všetky tieto zmeny sú pre samotnú osobu obeť trestného činu pozitívnym prínosom.

Ešte pred účinnosťou zákona o obetiach sa tomuto predpisu dostalo nemalo kritiky. Predovšetkým je zákonu vytýkaný nesúlady s úniovým právom, konkrétne, že zákon nekorešponduje so Smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z dňa 25.10.2012. Najväčšia vlna kritiky sa potom vzťahovala na už účinný zákon po jeho zavedení do praxe. Zákonodarcovi kritici z rad rôznych autorov ale aj inštitúcií, ktoré so zákonom pracujú najviac, vytýkali zavedením niektorých práv obeť veľké administratívne zaťaženie pre orgány činné v trestnom konaní. V dôsledku posilňovania práv obeť ako poškodených dochádza taktiež neraz k spomaľovaniu celého trestného konania, čím je narušovaný účel celého tohto procesu. V praxi sa často deje, že policajné orgány nevyrozumievajú osoby poškodené trestným činom o úkonoch v rámci trestného konania, čo ma za následok časté vrátenie trestného spisu policajným orgánom do prípravného konania. Takéto chyby môžu spôsobiť nie len spomalenie celého trestného procesu ale ako upozorňuje Najvyššie štátne zastupiteľstvo vo svojej výročnej správe za rok 2014, napríklad aj prepustenie obvineného z väzby kvôli vyčerpaniu dĺžky väzby v prípravnom konaní.¹⁵⁶ Niektorí autori ďalej upozorňujú, že s novelizáciou trestného poriadku v súvislosti s prijatím zákona o obetiach dochádza taktiež k narušeniu jednej zo základných zásad trestného konania, a to zásady materiálnej pravdy, kedy sú orgány činné v trestnom konaní povinné na žiadosť poškodeného zaslať mu opis uznesenia o zahájení trestného stíhania, a to aj v prípade kedy ešte nedošlo k samotnému výsluchu osoby poškodenej trestným činom, čím môže dôjsť k ovplyvneniu úsudku a následnej výpovede

¹⁵⁶ Výročná správa NSZ za rok 2014, 29 s, dostupné na WWW: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2014/Zoc-2014-textova.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017).

poškodeného.

Najväčším kameňom úrazu zákona o obetiach trestných činov je však právo obetí na informácie. Formulácia v zákone je volená dosť nešťastne a ukladá policajným orgánom poskytovať obeti informácia takmer ihneď po spáchaní trestného činu. Informácie sú obetiam ďalej poskytované na predom stanovených formulároch, ktoré ani zďaleka nedokážu obeti poskytnúť informácie pre ňu v danej chvíli relevantné, a to s ohľadom na jej situáciu a konkrétny prípad.

Zákonodarcovi samozrejme nemožno upierať dobrý úmysel, ktorý pri príprave zákona o obetiach trestných činov určite mal, ale zákon si evidentne musel prejsť ťažkou skúškou v praxi, aby bolo možné „vychytať všetky muchy“, ktoré zákonodarca pri jeho príprave nevidel alebo ich výskyt nepredpokladal. Všetky tieto nedostatky, ktoré zákon o obetiach trestných činov obsahuje, sú problémom, ktorý je potrebné v dohľadnej dobe odstrániť. Aj keď je možné mnohé z nedostatkov odstrániť správnym výkladom zákona, a to tak aby bol aj naďalej naplňovaný jeho účel, niektoré nedostatky je však možné odstrániť až zmenou predmetnej právnej úpravy. Toho si je vedomý aj zákonodarca a návrh novely zákona o obetiach trestných činov bol prijatý Senátom a momentálne ostáva už len podpis prezidenta republiky, pričom novela by mala nadobudnúť účinnosť už 1.4.2017.

S ohľadom na túto skutočnosť pevne verím, že ochrana obetí trestných činov postúpi na ešte kvalitnejšiu úroveň, a to práve v dôsledku toho, že zákonodarca po takmer štyroch rokoch plnej účinnosti zákona o obetiach, vzal do úvahy poznatky z praxe nadobudnuté za dobu účinnosti zákona, čím sa snaží danú úpravu nepochybne vylepšiť.

Ako najväčší prínos vnímam, že sa zákonodarca pri príprave novely neupieral len na to, aby zákon odpovedal únióvemu právu ale prihliadal aj k praxi a názorom inštitúcií, ktoré so zákonom počas celej doby jeho účinnosti najviac pracovali. Do predmetnej novely je tak zapracovaná aj zmena toľko diskutovaného práva obetí na informácie. Obetiam by tak podľa novely mali byť poskytované informácie s prihliadnutím k ich konkrétnym potrebám, napríklad tým, že im povinné subjekty už nebudú musieť poskytovať všetky informácie naraz alebo tým, že obetiam už nebudú poskytované informácie, ktoré sú pre ne, vzhľadom k ich prípadu, úplne irelevantné.

Aká je teda, podľa môjho názoru, odpoveď na otázku, či sú ochrana práv obetí

restných činov a ich postavenie v rámci právneho poriadku Českej republiky vyhovujúce? Z môjho pohľadu je ochrana práv obetí v Českej republike poskytovaná dostatočne. Ak uvážime ako boli práva obetí upravené ešte pred rokom 2013, a ako je tomu dnes, došlo nepochybne k veľkému a pozitívnemu posunu. Je pravda, že zákon o obetiach restných činov trpí rôznymi nedostatkami ale vo svetle novely, ktorá by mala onedlho vstúpiť v platnosť a s ohľadom na stále silnejúci tlak nevládných organizácií na podporu obetí restných činov si myslím, že Česká republika je na dobrej ceste k tomu, aby boli práva obetí chránené na naozaj vysokej úrovni, avšak ale nie na úkor povinných subjektov či subjektov restného konania, alebo restného konania ako celku. Je potrebné mať stále na pamäti, že aj v tejto sfére je nutné dodržať určitú primeranosť a najvyšší štandard práv obetí zaručíme práve tak, ak bude dodržaná určitá adekvátnosť a funkčnosť nie len poskytovania práv pre obeť v praxi ale rovnako aj funkčnosť, rýchlosť a efektivita celého restného konania, lebo len v takom prípade môžu byť práva obetí restných činov skutočne chránené.

Zoznam použitej literatúry

Odborné publikácie

ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. 1. vydání. Praha: EURONION, s.r.o., 1998, ISBN 80-85858-70-3

GŘIVNA, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, ISBN: 978-80-24611-07-5

GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kolektiv. Kriminologie. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, ISBN: 978-80-74786-14-3

GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, ISBN: 978-80-74005-13-8

JELÍNEK, J. Poškozený v českém trestním řízení. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-718-4618-X

JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo hmotné. Obecná část. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-120-5

JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 2. vydání, Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-92-9

JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 4. vydání. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-160-1

JELÍNEK, J., a kolektiv. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 4.vydání. Praha: Leges, 2013, ISBN 978-80-87576-69-4

JELÍNEK, J. a kolektiv. Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-016-1

JELÍNEK, J., GŘIVNA, T. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, ISBN 978-80-87576-39-7

KARABEC, Z. Restorativní justice - sborník příspěvků a dokumentů. 1. vydání. Praha: IKSP, 2003, ISBN 80-7338-021-8, dostupné na WWW: <http://www.ok.cz/iksp/docs/296.pdf> (naposledy navštívené 31.1.2017)

LÁTAL, J. Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. 1. vydání. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, svazek 54, SEVT, 1994

MAGUIRE, M., MORGAN, R., REINER R. *The oxford handbook of criminology*. Oxford Press, 2012, ISBN 978-01-99590-27-8

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL J. a kolektiv. Kriminologie. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2001, ISBN 978-80-86432-08-3

RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, ISBN 978-80-71795-59-9

ŠÁMAL, P. a kolektiv. Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-465-0

ŠÁMAL, P. a kolektiv. Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-465-0

ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-496-4

ŠCERBA, F., Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 1. vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN 978-80-87212-68-4

ŠCERBA, F., Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-87576-93-9

UNITED NATIONS, Office on Drugs and Crime: Handbook on Restorative Justice Handbook programmes, Criminal Justice Handbook Series, United Nations, New York, 2006, ISBN 978-92-1-133754-9, dostupné na : WWW https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017)

ZEHR, H., Úvod do restorativní justice. Sdružení pro probaci a mediaci v justice. 1. vydání. Praha, 2003, ISBN 80-902998-1-4

Časopisecké články

BASÍK, M. K dopadům nového zákona o obětech trestných činů, aneb abychom s vaničkou nevylévali i dítě. Státní zastupitelství, č. 5/2013

JELÍNEK, J. Poškozený po novele trestního řádu 2001. Bulletin advokacie. 2001, č. 11-12

JELÍNEK, J., PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. Bulletin advokacie, 11/2015

KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? Trestní právo. č. 3/2003

LÁTAL, J. Účast' poškozeného v řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského soudu jednajícího v prvním stupni (§17 tr. ř). Právní praxe. 1994, ročník 42, č. 6

POKORNÝ, M., K formě dohody o náhradě škody uzavřené mezi poškozeným a obviněným. Trestněprávní revue. 2003, č. 11

RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. Trestní právo 1997, č. 3

SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. Punishment and Society. vol.3, no. 2, 2001

ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. Trestněprávní revue. 2009, č. 2, dostupné na [WWW:
https://www.beckonline.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembqhfpxi4s7gjpgxg5dsl4ztg&tocid=nrptembqhfpxi4s7gjpgxg5dsl4ztg](http://www.beckonline.cz/bo/documentview.seam?documentId=nrptembqhfpxi4s7gjpgxg5dsl4ztg&tocid=nrptembqhfpxi4s7gjpgxg5dsl4ztg) (naposledy navštívené 31.1.2017)

Internetové zdroje

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obětech trestných činů a změně některých zákonů, Sněmovní tisk č. 617/0, dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=617&CT1=0> (naposledy navštívené 31.1.2017)

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, Sněmovní tisk č. 143/1, dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/tisky/t014300a.htm> (naposledy navštívené 31.1.2017)

Výročná správa NSZ za rok 2014, dostupné na WWW: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2014/Zoc-2014-textova.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017)

Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony, Sněmovní tisk č. 658/0, dostupné na WWW: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=RACK9XXM5NYJ> (naposledy navštívené 31.1.2017)

Nález Ústavního soudu ze dne 31.1.2001, sp.zn. Pl. ÚS 6/2000, dostupné na WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-77-06> (naposledy navštívené 31.1.2017)

Ostatné zdroje

DANKOVÁ, K., PELC, V. Právní pomoc obětem trestných činů. Praha: CSSP, 2014, dostupné na WWW: http://www.intervencnicentrum.cz/kniha_A5_pravni_pomoc.pdf (naposledy navštívené 31.1.2017)

Právne predpisy

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 137/2000 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Deklarácia OSN z 29. 11.1985 o základných princípoch spravodlivosti pre obeť trestných činov a zneužitia moci

Európsky dohovor o odškodňovaní obetí násilných trestných činov, ktorý stanovuje minimálne štandardy pre odškodňovanie obetí štátom (otvorený na podpis v Štrasburgu, 24.11.1983)

Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15.3.2001 o postavení obetí v trestnom konaní

Smernica Rady 2004/80/ES z 29.4.2004 o odškodňovaní obetí trestných činov

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25.10.2012, ktorou sa zavádzajú minimálne pravidlá pre práva, podporu a ochranu obeť trestného činu

Resumé

Tému mojej diplomovej práce, „Ochrana obete trestného činu“, som si zvolila z dôvodu, že táto problematika je v posledných rokoch veľmi aktuálna, a to nie len na legislatívnej pôde ale rovnako sa jedná o dôležitú tému, ktorá hýbe spoločnosťou. Kriminalita je bohužiaľ neoddeliteľnou súčasťou spoločnosti a obeťou trestného činu sa reálne môže stať každý z nás. Až v takomto prípade si človek uvedomí aká dôležitá ochrana obetí je. Česká republika patrí k štátom, ktoré na tento problém nezabúdajú a práva obetí komplexne upravila zákonom č. 45/2013 Sb., o ochrane obetí trestných činů. Právna úprava ochrany obetí trestných činov je pomerne novou záležitosťou a tak ako mnoho predpisov, ktoré v právnom poriadku nemali doposiaľ svoj ekvivalent, je aj tento zákon postupom času podrobený zmenám a vylepšeniam. Zákon o obetiach, síce nepochybne posilnil práva obetí a posunul ich na vyššiu úroveň, no sú mu však už od svojej účinnosti vyčítané nemalé nedostatky. Tento problém sa aspoň z časti snaží odstrániť pripravovaná novela zákona o obetiach trestných činov, ktorá nezpracováva len súlad daného zákona s úniou právo ale rovnako sa snaží o zapracovanie poznatkov pri uplatňovaní práv obetí z praxe.

Vo svojej práci som sa zamerala predovšetkým na ochranu práv obetí, ktorá je im poskytovaná prostredníctvom práv, ktoré im právny poriadok Českej republiky garantuje. Keďže som sa snažila poňať problematiku ochrany práv obetí trestných činov čo najviac komplexne, rovnako som v tejto práci venovala pozornosť aj postaveniu obete trestného činu v roli poškodeného v trestnom konaní a jeho práv, ktoré sú upravené trestným poriadkom (trestným rádom).

Táto diplomová práca je koncipovaná do piatich hlavných kapitol, kde každá kapitola je následne radená do podkapitol. Prvú a druhú kapitolu tejto práce som upriamila na pramene právnej úpravy ochrany obete trestného činu z medzinárodného hľadiska, následne z historického hľadiska na území Českej republiky, respektíve na území Československej republiky a nakoniec z hľadiska súčasnej právnej úpravy. Tretia kapitola tejto práce je venovaná pojmu obeť, a to ako s ňou pracuje vedná disciplína zameraná na obe trestných činov, teda viktimológia a rovnako ako s pojmom obeť pracuje právna úprava Českej republiky. Zároveň som sa zamerala v tejto kapitole na pojem poškodený v trestnom konaní a vzájomnú komparáciu pojmu

obeť a poškodený. Štvrtá kapitola je podrobne venovaná jednotlivým právam obetí trestných činov upravených v zákone o ochrane obetí trestných činov a v trestnom poriadku, ktorý zase upravuje práva poškodených v trestnom konaní. Piata a teda posledná kapitola je venovaná restoratívnej justícii, ktorá prináša alternatívny spôsob trestania páchatel'ov a zároveň dbá o urovnanie konfliktu medzi páchatel'om a obeťou trestného činu. V závere mojej diplomovej práce zhrňujem nadobudnuté poznatky, ktoré som pri písaní získala a zároveň hodnotím ciele vytýčené touto prácou. Súčasťou záveru je taktiež moje záverečné stanovisko k celej problematike ochrany obetí trestných činov.

English Abstract

I chose the topic of my thesis, „Protection of victims of crime“, because this issue is very topical in recent years, not only in terms of legislation, it is also an important topic that affects society. Unfortunately, crime is an integral part of society, and any one of us can become a victim of crime. Only when a person is affected by crime does he realize how important the protection of victims is. The Czech Republic is a country that does not forget to address this issue, and it comprehensively amended the rights of victims with Act no. 45/2013 Coll., On the Protection of Victims of Crime. Legislation on the protection of victims of crime is relatively new, and like many regulations that have no equivalent in the legal system, this law will also be subject to change and improvement over time. Although the victims' Act undoubtedly strengthened victims' rights and moved them to the next level, it has still been criticized for its considerable shortcomings. The prepared amendment to the Act on Victims of Crime, which incorporates the conformity of the given act with EU law and also seeks to incorporate knowledge in exercising victims' rights in practice, is trying to remove this problem at least in part.

In my thesis, I focused primarily on the protection of victims' rights, which are granted to them through the rights that the legal system of the Czech Republic guarantees. Since I tried to understand the issue of protecting the rights of victims of crime as comprehensively as possible, I also paid attention to the status of the victim of the crime as the injured party in the criminal proceedings, and his rights, which are governed by the Code of Criminal Procedure.

This thesis is divided into five main chapters, and each chapter is divided into subchapters. In the first and second chapters of this thesis I drew from sources of legislation on protection of victims of crime an international perspective, then from a historical perspective in the Czech Republic, or Czechoslovakia, and finally from the perspective of current legislation. The third chapter of this thesis deals with the concept of victims from the perspective of how the scientific discipline focused on victims of crime works with it, i.e. victimology, as well as how the legislation of the Czech Republic works with the concept of victims. In this chapter, I also focused on the concept of an injured party in criminal proceedings, and the mutual comparison of

the concepts of victims and injured parties. The fourth chapter deals with a detailed analysis of individual rights of crime victims governed by the Act on the Protection of Victims of Crime and the Code of Criminal Procedure, which in turn governs the rights of injured parties in criminal proceedings. The fifth and final chapter deals with restorative justice, which provides an alternative method of punishing offenders while ensuring a settlement of the conflict between the offender and the victim of the crime. In the conclusion of my thesis I provide a summary of the knowledge that I acquired in the writing of the thesis, and I assess the objectives set out by this thesis. The conclusion also includes my final opinion on the whole issue of protection of victims of crime.

Názov práce v anglickom jazyku

The protection victim of crime

Klíčové slová

Oběť, ochrana obete, poškozený

Key words

Victim, protection victim, injured party